

Nämna eller inte nämna, det är frågan?

En diskursanalys av fem finländska politiska partiers diskussion om religion baserat på partiernas principprogram.

Åsa Envall

Matrikelnummer: 41906

Avhandling pro gradu i religionsvetenskap

Handledare: Marcus Moberg

Opponent: Charlotte Jansson och Lauha Aaltonen

Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi

Åbo Akademi

2022

**ÅBO AKADEMI – FAKULTET FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH
TEOLOGI**

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Religionsvetenskap	
Författare: Åsa Envall	
Arbetets titel: ”Nämna eller inte nämna, det är frågan?” En diskursanalys av fem finländska politiska partiers diskussion om religion baserat på partiernas principprogram.	
Handledare: Marcus Moberg	
<p>Abstrakt:</p> <p>Vilken är egentligen relationen mellan religion och politik i Finland? Det är frågan som väckte ett intresse för ämnet och fick mig att analysera frågan i den här avhandlingen. I avhandlingen granskar jag, genom diskursanalys, fem finländska politiska partiers principprogram och analyserar huruvida religion, eller termer och uttryck vilka kan associeras till religion, diskuteras. Syftet för avhandlingen är tredelat. Att undersöka huruvida partierna nämner religion, huruvida andra religionsassocierade termer och uttryck nämns och avslutningsvis hur religion i så fall diskuteras. Analysen görs på basis av partiernas principprogram, eftersom partierna där deklarerar sina övergripande och allmänna principer. Partierna i fråga är Socialdemokraterna, Sannfinländarna, Samlingspartiet, Vänsterförbundet och Kristdemokraterna. Metoden som används för att utföra analysen är Diskursanalys.</p> <p>Analysen delas in i två undergrupper, de partier som inte nämner religion och de partier som uttryckligen nämner religion. Tre av fem partier nämner inte religion uttryckligen och dessa är Socialdemokraterna, Sannfinländarna och Samlingspartiet. Alla tre partier diskuterar dock flera ämnen som kan associeras till religion. Dessa ämnen blir fokus för analysen av de tre partierna. Vänsterförbundet och Kristdemokraterna tillhör gruppen partier som uttryckligen nämner religion. I analysen av deras principprogram analyseras både de specifika uttrycken och andra ämnen som kan associeras till religion. Att endast två av fem partier, av de jag här analyserat, bokstavligen nämner religion i sina program kunde visa på att religionens roll i och påverkan på politiken i Finland har minskats och kanske inte längre anses vara lika relevant. Samtidigt kan det partierna skriver på olika sätt ändå associeras till religion, vilket talar emot religionens minskade relevans. Alla partier skriver däremot om frihet och kultur. Det visar snarare att de två värderas högre i politiken idag och anses av alla partier, i alla fall i denna analys, vara viktiga komponenter i en stat.</p>	
Nyckelord: Politik, religion, åskådning, Finland, Socialdemokraterna, Sannfinländarna, Samlingspartiet, Vänsterförbundet, Kristdemokraterna, Principprogram, Diskursanalys	
Datum: 1.12.2022	Sidantal: 64
Abstraktet godkänt som mognadsprov: Ja	

1. Inledning.....	3
1.1 Syfte.....	4
1.2 Material.....	5
1.3 Bakgrund.....	5
1.3.1 Religion och politik i demokratiska länder.....	6
1.3.2 Finlands politiska system.....	8
1.3.3 Det religiösa landskapet i Finland.....	11
1.4 Tidigare forskning om förhållandet mellan religion och politik i Finland..	12
1.5 Teoretiskt ramverk och metod.....	16
1.5.1 Diskursanalys.....	18
1.5.2 Diskursanalys inom religionsvetenskapen.....	20
2. Principprogram.....	21
2.1 Socialdemokraterna.....	21
2.2 Sannfinländarna.....	22
2.3 Samlingspartiet.....	23
2.4 Vänsterförbundet.....	24
2.5 Kristdemokraterna.....	25
3. Analys.....	27
3.1 Partier som inte nämner religion.....	27
3.1.1 Socialdemokraterna.....	28
3.1.2 Sannfinländarna.....	33
3.1.3 Samlingspartiet.....	37
3.2 Partier som nämner religion.....	40
3.2.1 Vänsterförbundet.....	40
3.2.2 Kristdemokraterna.....	44
4. Sammanfattning och diskussion.....	52
Käll- och litteraturförteckning.....	56
Tryckt litteratur & Digital litteratur	

1 Inledning

Vilken är egentligen relationen mellan religion och politik i Finland? Det är en fråga jag ofta grubblat på och flera gånger ivrigt diskuterat i olika sällskap. Åsikterna i frågan har visat sig vara många och brokiga. Somliga har hävdats relationen vara icke existerande eller irrelevant, medan andra påpekat den ha en betydande roll. De många olika åsikterna har väckt ett intresse hos mig och därför ansåg jag möjligheten att få fokusera på just detta i min avhandling vara ypperlig. Hur kunde då relationen mellan dessa områden studeras? Vi behöver vända blicken tillbaka till politiken. Politiken som förs i ett land påverkar hur samhället organiseras. Vem avgör då hurudan politik som ska föras? Det är riksdagen. Riksdagen tillsammans med regeringen innehar den beslutande makten i Finland (Eduskunta, 2021). Hur tillsätts riksdagsledamöterna? Medborgarna i staten väljer, genom att rösta i politiska val, en representant som representerar dem i riksdagen. Varje uppställd kandidat tillhör oftast ett parti. Partiet har deklarerat de värderingar de anser vara viktiga, vilka mål de vill jobba för och ett hurudant Finland de önskar leva i. Deklarationen görs i ett så kallat principprogram. Medborgarna kan ta del av dessa, jämföra dem och sedan besluta vilket parti de vill lägga sin röst på. (Anckar, Bengtsson, Denk & Karvonen; 2013; s. 149.) Ovan beskrivna härledning får stå som grund för mitt val av studieobjekt, nämligen principprogram.

I avhandlingen granskar jag, genom diskursanalys, fem finländska politiska partiers principprogram och analyserar huruvida religion, eller uttryck vilka kan associeras till religion, diskuteras. Syftet för avhandlingen är tredelat. Att undersöka huruvida partierna nämner religion, huruvida andra religionsassocierade termer och uttryck nämns och avslutningsvis hur religion i så fall diskuteras. Analysen görs på basis av partiernas principprogram, eftersom partierna där deklarerar sina övergripande och allmänna principer. Partierna i fråga är Socialdemokraterna, Sannfinländarna, Samlingspartiet, Vänsterförbundet och Kristdemokraterna. Metoden som används för att utföra analysen är Diskursanalys. Diskursanalys innebär analys av språk i användning. Lingvistisk analys, social praktik och tolkning av text kombineras vilket i praktiken innebär att exempelvis analysera hur olika identiteter skapas genom språket som används. En diskursanalys av partiernas diskussion om religion är ytterst

relevant då det är genom partierna medborgarnas åsikter kanaliseras i en representativ demokrati. Politikerna är folkets representanter i beslutsfattandet. En analys av partiernas diskussion om religion kan därför antyda vilka tankar kring religion som existerar i samhället i stort.

1.1 Syfte

I avhandlingen granskar jag, genom diskursanalys, fem finländska politiska partiers principprogram och analyserar huruvida religion, eller uttryck vilka kan associeras till religion, diskuteras. Avhandlingen har ett tredelat syfte:

1. Att undersöka huruvida partierna nämner religion.
2. Att undersöka huruvida andra religionsassocierade termer och uttryck nämns.
3. Att undersöka hur religion diskuteras ifall det nämns.

Analysen görs på basis av partiernas principprogram, eftersom partierna där deklarerar sina övergripande och allmänna principer. Partierna i fråga är Socialdemokraterna, Sannfinländarna, Samlingspartiet, Vänsterförbundet och Kristdemokraterna. Det äldsta programmet är publicerat år 2007 och det nyaste år 2020. Valet av partier har gjorts på basis av partiernas storlek, inflytande och plats på den partipolitiska kartan i Finland. Socialdemokraterna, Sannfinländarna och Samlingspartiet var de tre största partierna i det senaste riksdagsvalet i Finland, vilket gick av stapeln år 2019. Socialdemokraterna och Vänsterförbundet befinner sig båda till vänster på den politiska färgkartan medan Sannfinländarna, Samlingspartiet och Kristdemokraterna befinner sig till höger. Utöver storlek, inflytande och plats på den partipolitiska kartan har också partiernas inställning till religion påverkat valet av partier. Vänsterförbundet kan sägas omfatta en skeptisk inställning till religion. Detta exempelvis ifall partiets mål för 2020–2023 analyseras. Där förklarar partiet bland annat att ett mål är att avskaffa separat undervisning i religion och ersätta denna med en undervisning grundad på dagens livsåskådningskunskap. (Vasemmisto.fi, 2022.) Kristdemokraterna kunde i stället lyftas fram som varande starkt för, framför allt, kristendom. Likt redan beskrivet är en analys av partiernas diskussion om religion ytterst relevant eftersom det är genom partierna medborgarnas åsikter kanaliseras i en representativ demokrati.

Genom att analysera dessa fem politiska partiers principprogram beskriver jag hur relevant partierna anser religion vara. Genom att kombinera det tredelade syftet jag här presenterade bidrar jag med en detaljerad och omfattande analys av partiernas respektive diskurs om religion.

1.2 Material

De politiska partierna i en stat erbjuder medborgarna olika alternativ för hur staten bör styras. Partierna deklarerar de tankar och åsikter de står för i ett principprogram. Fem finländska politiska partiers principprogram analyseras och samtliga program är tagna från databasen Pohtiva. Databasen lagrar alla giltiga och tidigare gällande finländska politiska program samt andra politiska texter (Pohtiva, 2021). Varje parti avgör själv när programmen uppdateras, hur omfattande programmen är och vad de innehåller. Därför har programmen olika upplägg och är publicerade olika år. Det äldsta programmet som i den här analysen analyseras är från 2007. Programmet heter ”Principprogram – Vänsterns väg till en rättvis värld”, är tio sidor långt och stadgat av Vänsterförbundet. Det nyaste är stadgat av Socialdemokraterna år 2020, är fyra sidor långt och heter ”Tillsammans mot en hållbar värld”. Sannfinländarnas principprogram heter ”Isänmaa ja oikeudenmukainen yhteiskunta vaativat puolustajan”, är tre sidor långt och stadgades år 2018. Samlingspartiets program stadgades också år 2018. Programmet är tio sidor långt och heter ”Nationella samlingspartiets principprogram”. Kristdemokraternas program stadgades 2017, är sex sidor långt och heter ”Principprogram”. Programmen utgör en ypperlig grund för analys då, likt redan beskrivet, varje parti deklarerar sina grundläggande åsikter i principprogrammet. En närmare beskrivning av varje partis program görs i kapitel två.

1.3 Bakgrund

I detta kapitel ges en övergripande bild av religion och politik i demokratiska länder. Därefter beskrivs det politiska systemet i Finland och avslutningsvis ges en generell beskrivning av religion i Finland. Detta för att förankra den kommande analysen i en bredare politisk och religiös kontext.

1.3.1 Religion och politik i demokratiska länder

Enligt religionsvetare George Moyser har religionens inflytande på samhället förblivit relevant och inte minskats, vilket under flera tidigare årtionden har hävdats. Moyser förklarar att forskare, framför allt i väst, förr förutspådde att religionens roll i politiken skulle minskas, marginaliseras och privatiseras. Religion har i stället bibehållit sin närvaro i den allmänna debatten i väst och framför allt i Förenta staterna. (Hinnells, 2010, s. 445.)

Jonathan Fox, professor i religion och politik vid Bar-Ilan universitetet i Israel, förklarar att tanken om religionens roll i samhället som minskande är en gemensam faktor för alla utvecklade teorier om sekularisering. Fox erkänner att det finns olika teorier om sekularisering. Han menar dock att alla teorier vilar på den gemensamma tanken att religionens plats i samhället förutspås minska eller till och med, enligt vissa av teorierna, försvinna. (Fox, 2018, s. 10.) Fox konstaterar dock detsamma som Moyser, sekulariseringsteorierna har inte realiserats, i varje fall inte fullständigt. Religionen har fortfarande en relevant plats i samhället. Trots att teorierna inte har realiserats är de fortfarande relevanta. Orsaken förklaras av Fox vara att teorierna har haft ett stort inflytande på studier av religion och politik. Teorierna har dessutom fortfarande stöd och enligt Fox mycket att lära oss. Trots att teoriernas allmänna hypotes, alltså tanken om religionens plats i samhället som minskande, inte har förverkligats kan de ändå förklara varför det finns mycket spänningar mellan religion och det sekulära. (Fox, 2013, s. 17–18.)

Religionens relation till politik har studerats ur flera olika perspektiv. Moyser har exempelvis diskuterat denna relation utgående från religionens inverkan på politik och vice versa. Moyser förklarar bland annat att vissa religiösa samfund ännu idag anser sig ha rätt att påverka politiken. Det här förekommer frekvent i Förenta staterna, exempelvis i frågor om abort. Relationen mellan religion och politik har också gett upphov till utvecklandet av, vad Moyser kallar för, politisk teologi. Johannes B. Metz förklaras vara personen som lägger grunden för den politiska teologin. Metz var en inflytelserik tysk teolog som ville flytta fokuset från den metafysiska epistemologin till den sociala och politiska verkligheten. Han blev en ledande person inom den politiska teologin. (Marsden, 2010, s. 440.) Enligt Moyser kritiserade Metz

privatiseringen av religion och dess minskade inflytande på politik. Metz ansåg det vara en självklarhet att religion har ett inflytande på den politiska sfären då teologi enligt Metz i sig har politiska drag. Situationer, där teologi använts som motivering för en viss politik, beskrivs av Moyses ha uppkommit på ställen som Nazi Tyskland och apartheid i Sydafrika. Han beskriver detta vara en form av politiskt utnyttjande då en politisk grupp använt sig av religion för att berättiga det politiska styret. Teologi som motivering för en viss politik har också resulterat i så kallad svart teologi och feministteologi. (Hinnells, 2005, s. 429–434.)

Relationen mellan religion och politik har också studerats ur den enskilde individens perspektiv. Fox diskuterar, förutom den redan beskrivna sekulariseringsteorin, religiös identitet och dess påverkan på politik i boken *An introduction to Religion and Politics – Theory and Practise*. Religiös identitet förklaras syfta till tanken att en person anser sig tillhöra en viss religiös grupp och att denna grupp innehar åsikter och attityder. Befolkningens religiösa identitet i en stat beskrivs kunna påverka politiken och uppbyggandet av samhället. Politiska frågor vilka ofta influeras av religiös identitet är abort, utrikespolitik och mångkulturalitet. Samtidigt påpekar Fox att den religiösa identiteten sällan är den enda förklaringen till en individs politiska åsikter. Ofta handlar det om flera faktorer som påverkar, men den religiösa identiteten kan vara en relevant faktor bland dessa. (Fox, 2016, s. 36–37, 53–54.) Steve Bruce (2003) är inne på liknande teman då han diskuterar religionens potentiella inflytande på politik i boken *Politics and Religion*. Han menar att religion influerar politik på tre huvudsakliga områden. Det första handlar om eventuella fördelar som önskas eller inte önskas tilldelas ett visst samfund. Till följande menar han att en viss religion kan påverka individens politiska åsikter. Exempelvis sympatiserar protestanter ofta med partier som står för vänster-orienterad politik medan katoliker snarare röstar på de höger-orienterade partierna, värt att påpeka är dock att detta gäller mer i vissa länder än i andra. (Bruce, 2003, s. 125.)

Det är dock heller inte endast religion som påverkat politik, utan inflytande går båda vägarna. Moyses menar att liberalismen haft inflytande på relationen mellan kyrka och stat framför allt i väst. Dessa tankar beskrivs ha uppkommit i och med upplysningen då statsmaktens dåvarande allians med kyrkan och kyrkans inflytande över politiken började kritiseras. Kritiken som under upplysningen riktades mot statsmakten förklaras ha gett upphov till den relation som idag råder mellan kyrka och stat i många västerländska stater. Nationalismen är en annan politisk rörelse vilken satt

en prägel på statens relation till religion. Exakt hur dess påverkan har utformats beror dock på vilken nation som analyseras. I vissa fall har staterna förblivit sekulära trots nationalismens intåg, medan den i andra fall har gett upphov till ett starkare band mellan stat och religion. Förenta staterna är ett exempel på en stat där nationalismen gett upphov till ett starkare band mellan stat och religion. Exempelvis används kristna symboler i vissa kretsar för att antyda nationell identitet. Kristendomen har med andra ord i de fallen blivit en del av deras nationella identitet. En annan plats var liknande band har skapats är Nordirland. Där har gruppen unionister kopplat ihop protestantism med den nationella identiteten. (Hinnells, 2005, s. 429–434.) (För en mer utförlig diskussion om förhållandet mellan religion och nationalism, se Bruce 2003.)

1.3.2 Finlands politiska system

Begreppet politiskt system avser de lagliga institutioner, exempelvis riksdag och rättsväsende, som tillsammans bildar en stat. Beroende på definition kan också det politiska beteendet som förekommer i ett land räknas som en del av det politiska systemet. Ännu bredare definitioner förklarar politiska system vara en process av interaktion mellan det politiska systemet och andra icke-politiska system, likt exempelvis det ekonomiska systemet. (Encyclopedia of Britannica, 2020.) Det politiska systemet som existerar i Finland idag etablerades efter självständigheten år 1917 (Karvonen, 2014, s. 2). På 1990-talet skedde dock en betydande förändring. Presidenten innehade en betydande andel makt, men ett maktskifte skedde under 1980- och 1990-talet då en del av presidentens makt flyttades över till riksdag och regering. Idag klassas därför systemet i Finland som parlamentariskt. (Bågenholm, 2012, s. 37.)

Finland är en republik som styrs demokratiskt. Demokrati innebär att staten styrs på basis av folkviljan (Nationalencyklopedin, 2021). Riksdagen innehar den beslutande makten tillsammans med regeringen och presidenten i Finland. En del makt har dock överlåtits till kommunerna, varje kommun har ett kommunfullmäktige vilket väljs på samma sätt som riksdagen (Bågenholm, 2012, s. 38,43). Till riksdagens uppgifter hör stiftandet av lagar och fastställning av statsbudgeten, godkännandet av större internationella lagar och EU-lagar samt övervakande av regeringens arbete. (Eduskunta, 2021.) Riksdagen tillsätter också regeringen. I regeringen ingår statsministern och ett antal ministrar. Det partiet som fått flest röster vid det senaste

riksdagsvalet får först möjlighet att presentera en statsministerkandidat. En omröstning görs sedan i riksdagen och för att kandidaten ska bli tillsatt krävs ett stöd på minst femtio procent. Ifall kandidaten inte uppnår ett stöd på femtio procent utses ett nytt parti som regeringsbildare vilket får presentera en ny kandidat. Ifall denna kandidat heller inte uppnår ett tillräckligt stort stöd sker en omröstning mellan de båda presenterade kandidaterna och kandidaten med flest röster väljs till statsminister. Statsminister tillsätter i sin tur ministrar, vilka presidenten ska godkänna. (Bågenholm, 2012, s. 42–43.)

Riksdagen, presidenten och kommunfullmäktige tillsätts alla genom allmänna val. Allmänna val innebär att varje röstberättigad person i Finland har rätt att rösta i valet. Alla val är också proportionella. Proportionella val innebär att antalet kandidater som väljs in från ett parti baseras på det fulla antalet röster hela partiet får i relation till alla röster i hela valet. Med andra ord innebär det att ifall parti X får 15 procent av alla röster i ett riksdagsval bör partiet också få cirka 15 procent av mandaten i riksdagen. Rösterna räknas på basis av d'Hondts metod. (Jääskeläinen, 2020, s. 10, 19.) Riksdagsval och kommunalval hålls vart fjärde år medan presidentvalet hålls vart sjätte år (Karvonen, 2014, s. 16). Statistik på valdeltagande i Finland visar att deltagandet var som högst på 1960-talet. Vid det senaste riksdagsvalet 2019 deltog 72,1 procent av de finska medborgare som är bosatta i Finland och 68,7 procent av de medborgare som är bosatta utomlands (Statistikcentralen, 2019). Finland tillhör gruppen länder i världen där valdeltagandet är högst. Undersökningar utförda av Pew Research Center placerar Finland på plats tretton bland länderna i världen. (Pew Research Center, 2020.)

Partier kunde förklaras vara en självklarhet i en demokrati. Partier mobiliserar väljarna och presenterar olika alternativ för hur samhället bör organiseras. (Karvonen, 2014, S. 6, 3–4.) År 2020 fanns det enligt justitieministeriet 18 registrerade partier i Finland. Dessa är Finlands socialdemokratiska parti, Centern, Samlingspartiet, Svenska folkpartiet, Kristdemokraterna i Finland, Gröna förbundet, Vänsterförbundet, Sannfinländarna, Liberalpartiet - Frihet att välja, Piratpartiet, Djurrättspartiet, Medborgarpartiet, Feministiska partiet, För jämvikt, Blå framtid, Suomen kansa Ensin, Seitsemän tähden liike och Rörelse Nu. (Justitieministeriet, 2020.)

Finland klassas också som ett flerpartisystem. Flerpartisystem betyder att fler partier än två nästan alltid innehar makten. Makten finns tillhanda endera av partierna självt eller i koalition med andra partier. (Oxfordreference, 2021.) Kim Strandberg,

professor i statskunskap vid Åbo Akademi, och akademilektor Tom Carlsson förklarar att flerpartisystemet som existerar i dagens Finland är en konsekvens av landets historia. Framför allt skiftet från ett agrikulturellt land till ett post-industriellt samhälle har påverkat den politiska färgkarta som existerar i dagens Finland. Två huvudsakliga spektrum har alltid varit närvarande. Delvis handlar det om en uppdelning i höger och vänster där Vänsterförbundet tillsammans med Socialdemokraterna befinner sig på ena sidan av spektret och Samlingspartiet på den andra. Åtskillnaden mellan landsbygd och städer, där Centerpartiet representerat landsbygden och Socialdemokraterna städerna, är den andra klyftan. Strandberg och Carlson menar att åsiktsklyftorna egentligen inte har ändrat, men vem som röstar på partiet och partiernas åsikter däremot har förändrats i och med samhällets utveckling. Exempelvis innebar industrialiseringen att allt färre arbetar som jordbrukare, vilka var Centerförbundets huvudsakliga väljare, och därför har partiet varit tvungna att delvis ändra sitt fokus. Förutom det har den socioekonomiska utvecklingen i Finland lett till nya partier och områden av intresse på den politiska kartan. Frågor som kommit att bli alltmer aktuella är immigration, globalisering och miljö. Därför har partierna Sannfinländarna och de Gröna också fått en alltmer relevant roll i den finländska politiken. (Skogerbo et al., 2021, s. 71–72.)

Speciellt för politiken i Finland är de överbredda majoritetskoalitionerna i regeringen. Med andra ord inkluderas ofta fler partier i regeringen än vad som skulle behövas för att uppnå majoritet i riksdagen. (Karvonen, 2014, s. 4, 6–7.) Annat speciellt för politiken i Finland är att inget parti är signifikant större än de andra. Varje val har en vinnare, men inget parti lyckas nå mer än 25 procent av rösterna. De senaste valen har blivit en kamp mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Samlingspartiet och Sannfinländarna vilka oftast drar till sig flest röster. (Skogerbo et al., 2021, s. 72.) Socialdemokraterna fick flest röster i Finlands senaste riksdagsval, som gick av stapeln år 2019. Partiet fick 17,7% av rösterna. Sannfinländarna blev det näst största partiet med 17,5% av rösterna. Samlingspartiet det tredje största med 17,0%. (Svenska Yle, 2019.) Samlingspartiet beräknas vara det största partiet i september 2022 med 24,2% väljarstöd. Näststörst beräknas Socialdemokraterna vara med 19,4 % och på tredje plats är Sannfinländarna med 16,2%. (Svenska Yle, 2022.) Vänsterförbundet blev i riksdagsvalet det sjätte största partiet med 8,2% och Kristdemokraterna fick 3,9% av rösterna (Svenska Yle, 2019). I september 2022 räknas Vänsterförbundet ha 8,1% väljarstöd och Kristdemokraterna 3,0% (Svenska Yle, 2022).

1.3.3 Det religiösa landskapet i Finland

År 2005 beskrev Kääriäinen, Niemelä och Ketola Finland vara det mest lutherska landet i världen. Detta eftersom 4,4 miljoner finländare år 2004 beräknades tillhöra den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Procentuellt utgjorde det 84% av alla finländare. (Kääriäinen, Niemelä & Ketola, 2005, s. 82.) År 2022 beräknas 3,66 miljoner finländare tillhöra den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (Kirkontilastot.fi, 2021). Procentuellt utgör det ungefär 65% av alla finländare. Den totala befolkningmängden i Finland år 2022 var ungefär 5,6 miljoner (Statistikcentralen, 2022). Denna beskrivna jämförelse mellan 2004 och 2022 visar att medlemsantalet i den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har minskat märkbart de senaste två årtiondena. Ännu på 1970-talet tillhörde upp till 92% av finländarna den Evangelisk-lutherska kyrkan. En orsak till det minskade medlemsantalet är att allt färre föräldrar väljer att döpa sina barn, och detta utgör också en av kyrkans största utmaningar. Att ge sina barn en kristen uppfostran är också allt mindre populärt. Ett minskat intresse för kyrkan bland ungdomar syns också ifall deltagande i konfirmation analyseras. Under 2000-talet har allt färre ungdomar deltagit i konfirmationen. Sekularisering i storstäderna är också allt vanligare, inte bara i Finland utan i hela världen. Endast 60% av befolkningen i Helsingfors tillhör kyrkan. Finlands lutherdom kan också beskrivas som speciell i jämförelse med lutherdom runt om i världen. Detta då finländare sällan tillhör kyrkan för att delta i gudstjänster och få ta del av den gemenskapen, procentuellt deltar endast 6–7 % av finländarna i söndagsgudstjänster. I stället deltar man i exempelvis olika specialgudstjänster och barn- och ungdomsverksamhet. (Illman, Ketola, Latvio & Sohlberg, 2017, s. 65–66.)

Religionsfriheten i sin första form introducerades i den finska lagen år 1923. Lagen beskrevs då i form av en negativ religionsfrihet, alltså att varje finsk medborgare har rätten att inte tillhöra något religiöst samfund, som motpol till det tidigare tvånget. (Illman, Ketola, Latvio & Sohlberg, 2017, s. 239.) Den Evangelisk-lutherska kyrkan har en lagstadgad särställning i Finland, då denna tillsammans med den ortodoxa kyrkan är så kallade folkkyrkor. Titus Hjelm (2019), religionsvetare vid Helsingfors universitet, anser faktumet att den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland benämns som folkkyrka är intressant. Enligt Hjelm kunde Finlands folkkyrka också klassas som

statskyrka. Vilken benämning kyrkan får beror på vem vi frågar. Han poängterar att faktumet att den Evangelisk-lutherska kyrkans relation till staten i Finland definieras som folkkyrka har konsekvenser. Det att vi pratar om folkkyrka innebär olika antaganden och leder till en viss typ av diskurser. Enligt Hjelm var det ärkebiskop Mikko Juvas bok *Valtiokirkosta kansankirkoksi*, publicerad 1960, som satte termen folkkyrka på kartan i Finland. I boken förklaras vilka förändringar som skett i kyrkans status genom historien och som kulminerade i en övergång från statskyrka till folkkyrka. Dessa förändringar motiveras enligt Juva termen folkkyrka i stället för statskyrka. Studier gjorda efter Juvas bok influerades av begreppet folkkyrka och forskare har därefter ofta beskrivit Finland ha en nära och stark relation till kyrkan, men denna har då benämnts som folkkyrka och inte statskyrka. Hjelm påstår att begreppet folkkyrka används för att undvika intygandet av den nära relation staten de facto har till den Evangelisk-lutherska kyrkan. Det finns en förhoppning om att användningen av folkkyrka undviker ifrågasättanden av kyrkans särställning. (Hjelm, 2019, s. 1–4, 9–10, 22.)

Vad gäller medlemsantal i andra samfund hade den ortodoxa kyrkan i Finland år 2019 ungefär 56 000 medlemmar. Andra stora samfund i Finland är Jehovas vittnen med ungefär 17 000 medlemmar, Frikyrkan i Finland med cirka 14 000 medlemmar, Katolska kyrkan i Finland också med ungefär 14 000 medlemmar och Finska pingstkyrkan med ungefär 11 000 medlemmar. Vad gäller icke-kristna religioner finns det uppskattningsvis 110 000 muslimer i Finland. (Uskonnot.fi, 2019.) Andra religioner och samfund finns givetvis också representerade i Finland men har inte lika stort medlemsantal som de här nämnda.

1.4 Tidigare forskning om förhållandet mellan religion och politik i Finland

Studier i religion och politik i Finland är få till antalet och de flesta inkluderar flera andra stater i sina analyser. Titus Hjelm är en av få forskare som har studerat explicit relationen mellan religion och politik i Finland. I artikeln ”National piety: Religious equality, freedom of religion and national identity in Finnish political discourse” från år 2013 har Hjelm tittat på ett initiativ taget år 2006 av två partimedlemmar i De Gröna. Initiativet önskade förändrad lagstiftning vad gäller religion i grundlagen, lagen, utbildningen och några andra områden. Det huvudsakliga målet var att minska den

position Lutherska kyrkan har i Finland. Initiativet ville belysa ojämlikheten som råder mellan olika religioner i Finland på grund av den särställningen som den lutherska kyrkan innehar. Hjelm förklarar att hans analys visar att religion, i Finland, i sig egentligen inte befinner sig i någon riskzon vad gäller dess status i diskussioner om statens relation till kyrkan och religiös frihet. Åsikterna som hördes i plenum var mycket delade. Hjelm återger några av de kommentarer som sades. En av initiativtagarna, Irina Krohn, hävdade att en fullständig religionsfrihet omöjlig kan genomföras så länge en viss inriktning har en specialställning i landet. Päivi Räsänen var av helt annan åsikt och hävdade i sin tur att så länge staten inte kräver tillhörighet till en viss religion är religionsfriheten fullständig. Endast några få deltog i diskussionen, vilket också är intressant enligt Hjelm, då detta visar på att de andra i tystnad höll med initiativets motståndare och ansåg frågan ej behövas diskuteras i plenum. Det låga deltagandet i debatten visar på att övriga riksdagsledamöter inte anser sig behöva lägga sig i frågan. Hjelm anser dessutom denna tystnad visa på en tolerans till den befintliga lag som gäller för religionsfrihet och den Evangelisk-lutherska kyrkans ställning i Finland. (Hjelm, 2013, s. 28–42.)

I ett specialnummer, utgivet år 2011, av tidskriften *Nordic Journal of Religion and Society* diskuteras relationen mellan religion och politik i Finland i två artiklar. Den första, introducerande, artikeln är skriven av Lene Kule och heter ”Introduction: Legal regulation of religion in the Nordic countries”. Kule diskuterar relationen mellan religion och politik i de fem nordiska länderna utgående från hur relationen ser ut på andra platser i Europa. Artikeln är skriven inom ramarna för NOREL-programmet vars syfte är att jämföra religionernas position, och de förändringar som skett, i den offentliga sfären. Fokuset för programmet ligger framför allt på vilken relationen mellan stat och religion, religion och politik samt religion och media är i det civila samhället. Programmet baseras på ett tidigare forskningsprojekt gjort under åren 1938–1978. I det projektet konstaterades att de nordiska staterna alla har en mycket liknande konstitution. Den största skillnaden är mängden autonomi som tillskrivs kyrkorna och i detta avseende sticker Finland och Sverige ut då de tillskriver betydligt mer autonomi till kyrkorna än de andra nordiska staterna gör. Vad gäller Finland konstaterades i projektet att trots att det i Finlands konstitution allt sedan 1919 tydligt beskrivits att stat och kyrka är separerade, och att religionsfrihet rått sedan 1923, har finska staten en nära relation till de två statskyrkorna. Olikheterna länderna emellan förklarades bero på att det i länderna existerar olika kulturer vad gäller tolkning av

teologi och religion i sig. Religionsfrihet och religiös pluralism har dock ökat i Norden likt det gjort i Europa i stort. (Kule, 2011, s. 11–115.)

Den andra artikeln publicerad i samma specialnummer undersöker explicit Finland och relationen mellan stat och kyrka utgående från de lagliga regleringar som finns. Artikeln är skriven av Kimmo Kääräinen och heter ”Religion and State in Finland”. De huvudsakliga källorna som används är lagliga dokument och statistik under åren 1988 till 2008. Vad som presenteras i artikeln är att Finland har haft en nära relation mellan stat och kyrka allt sedan Finland var en del av Sverige. År 1869 kom en ny kyrkolag som förändrade kyrkans roll och gav den mer makt, exempelvis var alla finländare tvungna att tillhöra endera den evangelisk-lutherska eller den ortodoxa kyrkan fram tills slutet av 1800-talet. År 1899 tilläts medlemskap i andra protestantiska kyrkor och år 1919, då en ny grundlag etablerades, garanterades religionsfrihet till alla finländare. Denna lag trädde i kraft 1923. Den statskyrkliga modellen avslutades alltså formellt i början av 1900-talet. År 2003 ansågs en förnyelse av lagen om religionsfrihet behövas. Bland annat till följd av de internationella överenskommelser Finland på 1970-talet hade skrivit under. År 2006 förnyas denna ytterligare, en individ tilläts då tillhöra flera samfund samtidigt. Trots att den statskyrkliga modellen avslutats och religionsfriheten utvecklats har dock den Evangelisk-lutherska kyrkan fortfarande inflytande över det finska samhället, exempelvis genom sin kalender. Denna påverkar helgdagar och på så vis påverkas alla finländare, oberoende av religionstillhörighet, av kyrkan. Evangelisk-lutherska kyrkan och den Ortodoxa kyrkan har rätt till att återuppta skatter. Andra religiösa samfund finansieras till största del av donationer, medlemsavgifter eller andra insamlingar. Kääräinen poängterar att några undantag från lagstiftningen har tillåtits för religiösa samfund. I jämlikhetslagen stadgad 2005 påpekas exempelvis jämlikhet i arbetslivet. Dessa lagar gäller dock inte religiös aktivitet och religiösa samfund. Enligt den konstitutionella lagstiftningen tillåts nämligen religiösa samfund att organisera såväl aktiviteter som behandling på basis av dess doktriner. Med andra ord finns inte samma tvång att följa exempelvis jämlikhetslagen för religiösa samfund, vilket innebär att religiösa samfund tillåts förbjuda kvinnliga präster. Detta förklaras ha orsakat debatter. (Kääräinen, 2011, s. 155–168.)

Jonas Linberg har också analyserat relationen mellan religion och politik i relation till övriga nordiska stater. Han studerar partiprogrammen från åren 1988, 1998 och 2008, eller så nära som möjligt, bland alla de existerande partierna i Danmark,

Finland, Norge och Sverige. Linberg förklarar att hans syfte är att undersöka i vilka samhällsområden partierna anser att religion är relevant och huruvida dessa områden har förändrats med tiden. Förutom det här påpekar Linberg skillnader mellan de nordiska länderna och analyserar de sekulära tankar som förekommer i partiprogrammen. I studien sammanfattar Linberg de olika partiernas historia och syn på religion i respektive land. På basis av analysen menar Linberg att det bland med de finländska partierna inte finns något särskilt stort intresse för religion. Tre av åtta partier beskrivs hävda kristendom som en del av den nationella identiteten, Samlingspartiet och Centern i Finland utgör exempel på partier som skriver det. Alla partier förutom ett påpekar religionsfrihet som viktigt och fem partier talar om religion i relation till immigration, två i positiv anda och tre i en något mer negativ. Alla partier förklaras tappa intresse för religion, de diskuterar denna mer i de äldre programmen och mindre i det nyaste. (Linberg, 2011, s. 1–5, 12–15, 31.)

Utöver dessa redan publicerade analyser utför Helsingfors universitet just nu ett forskningsprojekt där förhållandet mellan religion och politik i Finland analyseras. Projektet heter ”Religion, Politics and Legitimation”, pågår mellan 2020 och 2024 och finansieras av Finlands Akademi. Fokus ligger på att analysera hur religion kan fungera som legitimerande för politik och hur politik kan legitimera religion. Analysen görs på basis av material från riksdagen, väljarundersökningsdata och partiernas olika plattformar. Projektet leds av Titus Hjelm och inkluderar sex andra forskare. (University of Helsinki, 2022.) En av de forskare som deltar i projektet är Tuomas Äystö. Äystö har skrivit en del artiklar som analyserar relationen mellan religion och politik. Ett exempel på en av dem är artikeln ”The Finnish Municipal Elections 2021: A Religion Scholar’s View” utgiven 2021. Artikeln tittar på kommunalvalet 2021 ur en religionsvetares perspektiv. Äystö konstaterar att religion inte får mycket utrymme, i varje fall inte i partiernas valprogram. Vad Äystö iakttagit både genom denna analys och genom projektet vid Helsingfors Universitet är dock att partier tenderar att ofta diskutera religion i samband med politik som rör kultur framom politik som rör områden likt ekonomi. (University of Helsinki, 2022.)

1.5 Teoretiskt ramverk och metod

Metoden som används i den här avhandlingen är diskursanalys. Diskursanalys började användas på 1960-talet. Det här då socialvetenskapliga och lingvistiska forskare i allt högre grad lade fokus på hur språket påverkar och formar människors verklighetsuppfattning. Hur skapar vi vår verklighet? Väljer vi vad vi inkluderar i denna? Hur kommer det sig att människor tolkar denna verklighet så olika? De här tre frågorna är exempel på tankar som ledde forskare in på metoden diskursanalys. Ferdinand de Saussures tankar och syn på lingvistik var den första inspirationskällan till diskursanalysen. Senare kom också Ludwig Wittgensteins tankar om språk att bli mycket inflytelserika. Diskursanalys som metod fick sin början i och med Foucaults definition av sociala relationer och vår förståelse av samhället (Jorgensen & Philips, 2002, s. 12–14). På 1970-talet började området sakta växa fram och postmodernismen, med allt vad den innebar, gav metoden ett betydande uppsving (Engler & Strausberg, 2011, s. 134–136).

Ofta påpekas att diskursanalys är en metod där varje analys blir unik, ett entydigt ramverk finns inte. Alla analyser och själva metoden grundar sig emellertid på gemensamma premisser. En av dessa är socialkonstruktionismen. Socialkonstruktionismen utgör diskursanalysens metateori och innebär tanken om att en meningsfull verklighet skapas genom kommunikation människor emellan. Denna kommunikation sker huvudsakligen via språket och därför blir människan konstant medverkande i utvecklingen av oss själva och vår uppfattning av verkligheten. Språket blir mycket centralt i socialkonstruktionismen då språket blir det mest centrala verktyget för kommunikation. (Moberg, 2022, s. 8–9, 11.)

Socialkonstruktionismen förklaras av Vivien Burr har uppkommit ur postmodernismen. Ur socialkonstruktionismen har i sin tur ett antal metoder utvecklats, framför allt under 1980-talet. Socialkonstruktionismen motsätter sig den generella tanken att språket är sättet på vilket människan förmedlar redan existerande tankar. I stället ses språket som ramverket inom vilket vi befinner oss. Tanken existerar inte innan språket utan snarare inom språket. Det är inte det som upplevs som formar sättet på vilket vi beskriver upplevelsen, utan sättet på vilket vi beskriver som formar vår upplevelse. Språket är ett ramverk, inom vilket det redan existerar ett antal ord och begrepp, och detta är ramverket vi har att utgå från. Vi kan inte uttrycka oss på något

annat sätt. Språk och tanke är inte två separata entiteter utan snarare mycket nära kopplade till varandra. (Burr, 1995, s. 12, 32–34, 44.)

Ferdinand de Saussure var, likt redan beskrivet, en av de första inspirationskällorna till diskursanalys. Framför allt de Saussures tankar om språkliga tecken. Dessa förklaras vara form och innehåll. De båda beskrivs vara relaterade till varandra men relationen är obestämd. De Saussure påpekade att betydelsen för ett visst ord inte är inneboende i ordet. Människan har tillskrivit betydelsen och detta resulterat i att vi kopplar ihop vissa ord med en viss mening. Exempelvis det faktum att vi alla tänker på samma ting då vi talar om tinget hund. Ordet har ingen direkt koppling till tinget, då vilket ord som helst kunde användas för att beteckna djuret hund. Det finns alltså ingen inneboende relation mellan ordet och verkligheten, men ord kan sägas forma verkligheten då orden används för att beteckna den. (Jorgensen & Philips, 2002, s. 10.)

Burr skriver att socialkonstruktionism och diskursanalys går hand i hand. Diskursanalys är enligt henne en metod som kan utformas på olika sätt, ur olika perspektiv och en metod som har språk som utgångspunkt. (Burr, 1995, S. 163.) Diskursanalys utgör en möjlig metod att studera språket och dess inflytande. Det här då språket kan uppdelas i olika diskurser. Diskurser kan förklaras vara ett specifikt språk eller sätt att tala vilket associeras med ett visst område eller social praktik. Diskurser utgör ett sätt att skapa förståelse i sociala processer och ett sätt att konstruera världen kopplat till ett visst socialt perspektiv. (Moberg, 2022, s. 15.) Burr påpekar dock att diskurser, likt språket, inte existerar utanför samhället utan innanför. Det här innebär att de diskurser som får utrymme och de diskurser som är mer inflytelserika bestäms av det som också är aktuellt, samtalas eller uppskattas i samhället. Diskurser är också inbäddade i olika maktstrukturer. Olika diskurser stöder olika maktstrukturer och därför blir vissa diskurser också mer inflytelserika än andra. Det här gör att diskurser, alltså språket, får en intressant roll i frågor om politik. (Burr, 1995, s. 46, 54, 62.) Michel Foucault, som också lagt en prägel på diskursanalysen, poängterade maktens inflytande på språket. Makt har enligt honom en central plats i det sociala sammanhanget. Detta då makt påverkar samhället och samhället i sin tur, likt redan beskrivet, påverkar de diskurser som existerar och får mer utrymme. Makt kan därför, genom sitt inflytande på samhället, förklaras påverka och ge upphov till olika diskurser. Det är inom ramarna för makt som sociala interaktioner sker och makt har därför en stor inverkan på diskurser och sociala interaktioner. Makten ska dock inte

enbart uppfattas som något förtryckande, vilket det ofta görs. Makten ger också förutsättningar för att sociala interaktioner sker samtidigt som den bestämmer dess begränsningar. Makten avgör vad som kan, bör och får diskuteras. Det här innebär i sin tur att makt har en stor inverkan på kunskap. Kunskapen fås genom sociala interaktioner, men de sociala interaktionerna begränsas av makten. Sociala interaktioner sker genom diskurser, vilket gör diskurserna lika beroende av makt. Allting är ett enda stort samspel där alla komponenter är beroende och fastknutna i varandra. (Jorgensen & Philips, 2002, s. 12–14.)

1.5.1 Diskursanalys

Diskursanalys är ett mycket brett begrepp. Det här kan bero på att ordet diskurs likaså är mångsidigt och att en entydig definition på ordet inte finns. Definitionen jag återgav är en av de definitioner Moberg presenterar i boken *Religion, discourse and society: towards a discursive sociology of religion*. Definitionen är utarbetad av Norman Fairclough. Termen för metoden antyder dess innebörd, diskursanalys innebär att analysera diskurser. Hjelm förklarar att diskursanalys innebär forskning i hur människor gör saker med ord. Tolkning av text kombineras med lingvistisk analys och analys av social praktik. I praktiken innebär det här att analysera hur exempelvis olika identiteter och positioneringar skapas genom språket som används. Vad händer exempelvis då en tidning talar om ”muslimsk terrorist”? Vad innebär det egentligen? Diskursanalys kan dock också gå ut på analys av produktionen av en text. Då ställs frågor som hur texten i fråga har producerats och hur produktionen har påverkat texten. (Engler & Strausberg, 2011, s. 134.)

Enligt Moberg kunde diskursanalys förklaras innebära analys av språk i användning. Då det inte finns ett klart ramverk blir i stället analysens syfte avgörande för utförandet och utformandet av analysen. Fairclough har dock utarbetat tre huvudsakliga dimensioner i vilka analysen kan delas in, Moberg beskriver dessa. Jag har valt att följa dem i utförandet av min egen analys. Den första nivån kallas för beskrivning och innebär att fokusera på och plocka ut textens formella egenskaper, exempelvis titta på textens språkliga karaktär. Dessa formella egenskaper bör betraktas i ljuset av sin bakgrund. Detta då kontexten var uttrycket befinner sig kan avgöra hur

uttrycket uppfattas. Moberg uppmanar den som utför analysen att fokusera på de mest relevanta egenskaperna. Många egenskaper kan plockas ut men skribenten behöver fokusera på dem som är relevanta för analysens syfte. Hur ska då skribenten identifiera dessa egenskaper? Genom att identifiera olika innehållsbärande ord, uttryck eller metaforer, och huruvida vissa av dessa ofta förekommer tillsammans, samt analysera grammatiken som används. Fokus på denna nivå är helt enkelt vad som sägs. Då politiska texter av olika slag analyseras, vilket görs i denna avhandling, är också modalitet en viktig aspekt att beakta. Modalitet betecknar graden av säkerhet som uttrycks i en text genom användning av verb liksom ska, måste, borde, ska inte och borde inte används. Därför tittar jag i min egen analys på hur partierna uttrycker sina åsikter. Ifall partiet uttrycker att något ”bör” eller ”ska” göras uppfattas uttalandet som mer säkert och viktigt än om de skulle uttrycka att något ”kunde” göras. (Moberg, 2022, s. 19–20.)

Den andra nivån av analysen kallas för tolkning. Här bör fokus ligga på att se texten i ett sammanhang. Var, till vem och av vem är texten skriven? Vilka andra texter refererar denna till och hur diskuteras andra texter? Nivån av tolkning tittar också på texten i relation till andra texter. Jag undersöker därför i min egen analys på vilket sätt partierna talar till läsaren och huruvida andra texter diskuteras. På denna analysnivå kan också diskursernas ordning granskas. Att beakta denna ordning är extra relevant ifall texten är politisk. Vad innebär då diskursers ordning? Olika sociala sammanhang, framför allt områden liksom politik eller ekonomi, har ofta specifika sätt att samtala. Inom dessa sätt råder alltså ett dominerande sätt att ordna diskurserna, det finns en angiven struktur på språket. (Moberg, 2022, s. 23.) Jag analyserar fem partiers principprogram vilka är ytterst politiska till sin karaktär. Anckar, Denk, Karvonen och Schoultz beskriver principprogram som medlet genom vilket medborgare avgör vilket parti de vill rösta på (Anckar, Denk, Karvonen & Schoultz, 2019, s. 155). Detta faktum innebär att jag behöver beakta denna angivna struktur för diskursernas ordning i min analys. Därför identifierar jag i min egen analys alla de huvudsakliga sätt som partierna talar om ”religion”. Samlingen av dessa sätt att tala om ”religion” utgör diskursens ordning i den här analysen. Den sista nivån av analys kallas för förklaring och här ska den som utför analysen förklara varför vissa ord används i stället för andra. Varför skrivs texten på det sätt den gör och varför ger texten en viss bild av verkligheten? Här ska jag som skribent motivera analysen och de antaganden jag har gjort. (Moberg, 2022, s. 13–28.)

1.5.2 Diskursanalys inom religionsvetenskapen

Användningen av diskursanalys inom religionsvetenskapen har etablerats under de senaste åren, de ökar och har kommit med flera positiva effekter. Moberg förklarar att de studierna i religion där diskursanalys används kan klassificeras i tre olika subgrupper. Grupperna ska förstås som olika nivåer av analys och olika typer av analys. Första nivån, eller typen av analys, fokuserar på huvudsakliga kategorier och termer inom religionsvetenskapen, exempelvis på begreppen religion och tro. Den andra nivån av analys undersöker de eventuella inneboende antaganden och klassificeringar som förekommer inom olika delområden. Exempel på delområde är sekularisering. Den tredje och sista nivån av analys tittar på faktiska diskurser i form av intervjuer, artiklar eller liknande. (Moberg, 2022, s. 34–35.) Hjelm påpekar i sin tur att diskursanalysen inom religionsvetenskap har använts för att studera olika religiösa diskurser. Studier kring konvertering och hur diskussioner om att konvertera konstrueras har också analyserats i större utsträckning. Exempelvis James A. Beckford har analyserat konvertering bland medlemmar i Jehovas vittnen. Allt fler studier av religion och sociala problem har gjorts. Ett konkret exempel på var diskursanalys har använts är i studier av islam och media. (Engler & Strausberg, 2011, s. 139–144.)

2 Principprogram

I materialbeskrivningen redogjorde jag för vad ett principprogram är och vilken funktion de har. Till näst kommer jag återge de fem partiernas principprogram i korthet. Programmets namn, utgivningsår och huvudsakliga innehåll beskrivs. Likt redan förklarar väljer varje parti själv när principprogrammet uppdateras och vad detta innehåller. Därför är de fem olika programmen från olika år och innehåller i en viss mån också olika stoff.

2.1 Socialdemokraterna

Socialdemokraterna kallar sitt principprogram för principdeklaration och denna har stadgats vid den 46:e partikongressen år 2020. Deklarationen heter ”Tillsammans mot en hållbar värld”. Deklarationen inleds med att påpeka det gemensamma ansvaret för planeten, utvecklingen, samhället och framtiden. Socialdemokraterna förklarar sig vara en del av den internationella arbetarrörelsen och menar att de försvarar och skyddar de svaga i samhället. Några av partiets mål är att eliminera ojämlikhet, uppnå fred genom internationellt samarbete, bygga en starkare demokrati och rättsstat samt erbjuda möjligheten till ett gott liv och utbildning. Partiet förklarar att endast genom att uppnå frihet, solidaritet och jämlikhet blir alla medborgare fullvärdiga medlemmar av gemenskapen i samhället. Socialdemokratin beskrivs bygga samhällen som motarbetar olika maktstrukturer, fördomar och annat som hindrar jämlikhet. (Socialdemokraterna, 2020.)

Människans påverkan på jorden och ekosystemet beskrivs vara problematisk och därför anser partiet det vara nödvändigt att anpassa människans verksamhet till jordens resurser. Genom att skydda naturen skyddas också mänskligheten då mänskligheten är en del av naturen. Finland som en självständig stat är viktigt för Socialdemokraterna. Internationellt samarbete är också viktigt men det måste råda respekt för nationell självbestämmanderätt och respekt för olika kulturer. Alla människor förklaras ha rätt till delaktighet i samhället. I delaktigheten ingår olika rättigheter berörande det sociala, kulturella och bildningsmässiga livet. Ett system som

hjälper medborgarna vid exempelvis sjukdomsfall hävdas av Socialdemokraterna öka delaktighet. (Socialdemokraterna, 2020.)

Den snabba ekonomiska tillväxten i världen beskrivs hota det demokratiska system som har etablerats i bland annat Finland. Socialdemokraterna efterlyser därför nya spelregler vilka kan reglera ekonomin för att göra dess utveckling mer jämlik och nyttig för alla. Därför bör också vissa stödtjänster styras offentligt. De menar också att höga inkomster och kapital beskattas mer i ett rättvist samhälle än små. Rättvis konkurrens och rättvis fördelning av saker likt kunskap och förmögenhet beskrivs vara sådant som är viktigt för dem. Idealet som Socialdemokraterna strävar efter är ett samhälle där frihet och jämlikhet prioriteras och vinner över förtryck och intolerans. De nordiska länderna förklaras här ha skapat de mest omfattande välfärdsstaterna och lyckligaste staterna i världen. Trots detta kvarstår en del missförhållanden och nya växer fram. Socialdemokraterna förklaras motarbeta lidande och ojämlikhet såväl i Finland som i resten av världen. (Socialdemokraterna, 2020.)

2.2 Sannfinländarna

Sannfinländarnas principprogram heter ”Isänmaa ja oikeudenmukainen yhteiskunta vaativat puolustajan”. Översatt till svenska betyder detta ungefär att fosterlandet och det rättvisa samhället kräver en förkämpe. Principprogrammet finns endast tillgängligt på finska och engelska och stadgades år 2018. Jag använder mig av den finskspråkiga versionen, men har översatt citaten till svenska. Citatet på finska finns dock noterat som fotnot i analysen. Värt att påpeka är dock att programmen skiljer sig lite från varandra då versionen på finska jämförs med versionen på engelska.

Sannfinländarna börjar med att förklara sig vara ett fosterländskt och kristsocialistiskt parti. Partiet vill representera och föra fram den vanliga medborgarens röst i politiken, kulturen och historien. De förklarar sig också vara ett gammaldags och rättvist parti. Att hjälpa de svaga i samhället förklaras av dem tillhöra den fosterländska och rättvisa politiken de önskar föra. Fokus bör dock ligga på att hjälpa de behövande inom det egna landet, alltså Finland, först. Varje medborgare ska också ha rätt att bestämma över sina egna angelägenheter. Detsamma bör gälla för landet Finland, ingen annan ska ha rätt att bestämma över oss och vi ska heller inte ha rätt att bestämma över andra. Partiets politik förklaras också grunda sig på finländsk

historia och kultur. Kulturen påpekas vara föränderlig, men trots detta anser de ändå att det är lätt att förklara vad som ingår och inte ingår i den finländska kulturen. Enligt partiet känns finskheten i hjärtat. (Perussuomalaiset.fi, 2018.)

Partiet uppmanar alla finländare att delta i uppbyggandet av samhället och historien. Grundläggande värden för dem är mänsklighet, jämlikhet och integritet. Partiet beskriver sig också som ett frispråkigt parti. Utöver det poängterar de också att yttrandefrihet är en mycket viktig aspekt av ett demokratiskt samhälle. Sannfinländarna beskriver sig också vara ett modigt parti som tar hand om de grundläggande frågorna. Enligt dem döljer de inte sanningen med fina ord eller försöker förädla den utan de säger saker som de är. De är heller inte rädda för oenighet utan anser en öppen debatt som tillåter och välkomnar allas åsikter vara en viktig aspekt av ett utvecklat samhälle. (Perussuomalaiset.fi, 2018.)

2.3 Samlingspartiet

Samlingspartiets principprogram stadgades år 2018. Partiet förklarar att programmet baserat sig på tjugo öppna diskussionstillfällen där deltagarna har fått uttrycka sin åsikt i olika frågor. Varje diskussionstillfälle har behandlat ett visst tema och i dessa har samlingspartister, forskare och visionärer ur alla olika åldersgrupper, yrken och bakgrunder deltagit. Samlingspartiets principprogram har olika underrubriker. Programmet inleds med ett stycke skrivet till läsaren. Partiet förklarar där att de välkomnar alla som godkänner de principer som deklarerats i principprogrammet. De påpekar att principprogrammet speglar partiets värderingar, ideologi och människobild. Det utgör också grunden för partiets politik. Partiet betonar att uppdateringar av principprogrammet behövs eftersom olika värderingar och tankar dominerar under olika tider. Det här innebär i sin tur att programmet återspeglar de tankar som är mest aktuella just nu. Värden likt individuell frihet, respekt för traditioner och ansvar för behövande och miljö beskrivs vara viktiga för dem. (Kokoomus.fi, 2020.)

Partiet beskriver att de tror på människans förmåga att handla etiskt och gott samt ta hand om sig själv och andra i sin omgivning. Den västerländska samhällsmodellen förklaras utgöra ett ypperligt sätt för alla människor i samhället att uppnå sina mål. Denna samhällsmodells viktigaste principer är rättsstaten, demokrati,

marknadsekonomi och respekt för mänskliga rättigheter. Varje myndig människa ska ha rätt till att själv ta ställning i frågor som behandlar exempelvis åskådning och sexuell läggning. Alla människor ska ha frihet att bestämma över frågor som berör ens eget liv. Samtidigt påpekas att frihet och ansvar går hand i hand. Det här innebär enligt Samlingspartiet att alla individer också bär ansvar för sina handlingar. De poängterar att det också finns ett ansvar för att ta hand om de svaga i samhället. (Kokoomus.fi, 2020.)

Partiet påpekar sig vara ett bildningsparti. Utbildning och uppfostran förklaras vara grunden för bildningen, men denna kan ta sig an olika former. Bildning förklaras vara förståelse för historia, kunna utnyttja kunskap, förmåga att tänka och skapa nytt. Bildningen ska föra samman människor och olika grupper. Den ska också bidra till ökad förståelse för mänskligheten och världen samt bygga broar mellan olika samhällsgrupper. Demokrati förklaras vara ett bildat sätt att vara av olika åsikter. Demokratin hjälper enandet av olika värdesystem och åsikter utan våld. Lokal och regional demokrati förespråkas av Samlingspartiet. Avslutningsvis förklarar partiet att de tror på människans förmåga till progressivitet och påhittighet samt människors vilja att agera rätt. (Kokoomus.fi, 2020.)

2.4 Vänsterförbundet

Vänsterförbundets principprogram godkändes vid partiets femte kongress år 2007. Programmet heter ”Principprogram – Vänsterns väg till en rättvis värld” och finns tillgänglig på svenska och finska. Programmet är indelat i sex avsnitt och varje avsnitt behandlar ett eller några teman. Partiets främsta mål beskrivs i programmets inledning och förklaras vara att befria mänskligheten från krig, förtryck, nöd och ojämlikhet. Det första avsnittet beskriver vänstertänkandet som en global rörelse och vikten av en hållbar utveckling motiveras. Det andra avsnittet beskriver partiets grundläggande värden, vilka är jämlikhet, frihet och hållbar utveckling. Alla tre beskrivs vara lika viktiga och enbart möjliga att upprätthålla i en demokratisk stat. Därför önskas här en starkare demokrati, vilken också bör baseras på jämlika grunder. Varje medborgare ska ha rätt till att vara delaktig i denna. Demokratikulturen som råder bör också genomsyra hela samhället i stort för att fungera. Det tredje avsnittet behandlar kapitalism och en önskan om folkväldet som starkare och mer inflytelserik än

kapitalismen. De skiljer på kapitalism och marknadsekonomi och förklarar sig motsätta kapitalismen. Kapitalismen beskrivs vara en tankegång som enbart gynnar de ekonomiska intressena hos kapitalägare. De påpekar att demokrati och ekonomi också kan kombineras och att en demokratisk politik bidrar till blomstrande ekonomi. (Vasemmisto.fi, 2022.)

Programmets fjärde avsnitt behandlar ojämlikhet i samhället. Ojämlikheten förklaras ha vuxit till följd av kapitalismen och tar sig i uttryck i form av inkomstskillnader och marginalisering. Utvecklingen hävdas kunna stoppas genom att begränsa kapitalismen och på så vis minska ojämlikhet i samhället. Det femte avsnittet förklarar grundligt i vilka idéströmningar partiet har sina rötter. Partier idag beskrivs vara en sammanslutning av flera generationer vilka innehar olika erfarenheter. Vänsterförbundet förklaras också ha rötter i socialismen och här beskriver partiet vilka tankar inom den idéströmningen partiet står bakom. Exempelvis en reglering av ekonomisk verksamhet, produktion och inkomst för att uppnå ett mer jämlikt samhälle. Vänsterförbundet beskrivs också vara en frisinnad medborgarrörelse som tar avstånd från åskådningar som kan ge upphov till våld, exempelvis rasism och nationalistiskt hat. Här beskriver också partiet sin syn på religion. De förklarar sig förhållas neutralt till religion och anser det vara varje individs val vad hen tror på. Dock påpekas det vara viktigt att alla har samma rättigheter oberoende religionstillhörighet. Staten ska också enligt Vänsterförbundet förhålla sig neutralt till alla religioner och samfund. (Vasemmisto.fi, 2022.)

2.5 Kristdemokraterna

Kristdemokraternas principprogram godkändes år 2017 och finns tillgänglig på svenska och finska. Programmet är indelat i två delar där den första behandlar partiets värderingar och den andra vad partiet avser med medmännisklighet. Programmet har en introducerande inledning. Partiet förklarar sig där önska samla medborgare i Finland vilka önskar stöda saker likt kristna demokratiska värderingar, ökad medmännisklighet, företagsvänlighet, jämlikhet och trygghet. Partiet redogör redan här att de försvarar varje människas rätt till yttrande- och religionsfrihet. I inledningen redogör partier också för sina rötter och kopplingar till liknande partier i Europa och tillhörighet till internationella samarbeten likt Europeiska folkpartiet. (Kristdemokraterna, 2017, s. 2.)

Programmets första del heter ”Värderingar”. Partiet beskriver att de önskar basera samhället på hållbara kristna värderingar. Kristna värderingar förklaras vara de universella och varaktiga värderingar vilka grundar sig på Bibeln och olika kristna traditioner som främjar det goda och fungerande samhället. Den kristna människosynen förklaras också vara utgångspunkt för dessa värderingar. Varje människa beskrivs vara oersättlig och unik och människans värde finns med från och med befruktning till döden. Detta värde ska också beaktas i beslutsfattande genom att se till att varje medborgare har tillgång till saker likt boende, vård och utbildning. Frihet och ansvar hävdas också vara sammankopplade och omöjliga att sära på. Alla beskrivs inneha rätten till att uttrycka sig, exempelvis uttrycka vilken religion man tillhör, men samtidigt också ansvara för samhällets välfärd. Den mest centrala egenskapen i ett fungerande samhälle förklaras av dem vara jämlikhet. (Kristdemokraterna, 2017, s. 2–3.)

Den andra delen av programmet heter ”Medmänskligt samhälle”. Ett medmänskligt samhälle förklaras av Kristdemokraterna vara beroende av reformer och hållbara grundvärderingar. Familjen och bildningen påpekas vara de två första områden vilka behöver främjas för att säkerställa ett medmänskligt samhälle. Familjen eftersom denna utgör den första gemenskapen för varje människa. Barnens bästa bör prioriteras och politiken styras för att främja detta. Bildningen beskrivs vara central då det är genom denna som varje medborgares förmågor kommer till användning i samhället. Därför ska också alla ha rätt till utbildning. Skolorna ska innebära jämlika möjligheter för alla men också garantera alla en positiv religionsfrihet. Denna garanteras enligt partiet genom en inlärningsmodell baserat på elevens egen tro- och livsåskådning. Ett mångkulturellt samhälle uppmuntras också. Utöver familjen och bildningen diskuteras också välfärden, social marknadsekonomi, säkerhet, miljö, internationalitet och Europeiska unionen. (Kristdemokraterna, 2017, s. 3–7.)

3 Analys

Efter att nu ha redogjort för metoden som används, kontexten vi befinner oss i och principprogrammen vilka ligger som grund för arbetet kan den faktiska analysen göras. Till näst analyseras Socialdemokraternas, Sannfinländarnas, Samlingspartiets, Vänsterförbundets och Kristdemokraternas principprogram. Analysen delas upp i två undergrupper, de partier som inte nämner religion i sina principprogram och de partier som nämner. Jag börjar med de tre partier som inte uttryckligen nämner religion, vilka är Socialdemokraterna, Sannfinländarna och Samlingspartiet. Sedan diskuteras de två partier som nämner religion, vilka är Vänsterförbundet och Kristdemokraterna. Jag analyserar de partier som uttryckligen diskuterar religion mer utförligt, därför innehåller analysen av Vänsterförbundets och Kristdemokraternas principprogram fler analyskategorier.

3.1 Partier som inte nämner religion

Analysen inleds med analys av Socialdemokraterna, Sannfinländarna och Samlingspartiet. Dessa tre partier nämner inte religion uttryckligen i sina principprogram, men diskuterar områden och ämnen som på olika sätt kan anknytas till religion. Sannfinländarna diskuterar dock ”kristsocialism” och Socialdemokraterna ”kristen etik”. Partierna drar på så vis direkt kopplingar mellan sig själva och en viss religion. Religion diskuteras dock aldrig uttryckligen, trots den ovan beskrivna kopplingen, och därför räknas partierna in i denna kategori. Socialdemokraterna, Sannfinländarna och Samlingspartiet är de tre största partierna i Finland. Enligt en partimätning utförd i maj 2022 är Samlingspartiet det största partiet i Finland med 24,1 % i väljarstöd. Socialdemokraterna är det näst största med 17,9 % och Sannfinländarna det tredje största med 14,6 % i väljarstöd. (Svenska Yle, 2022.) En intressant observation är att ingen av de tre största partierna i Finland nämner religion i sina principprogram.

3.1.1 Socialdemokraterna

Socialdemokraternas principprogram har uppdaterats den 23 augusti 2020 och heter ”Tillsammans mot en hållbar värld”. Programmet är fyra sidor långt och har fem underrubriker. Dessa är ”En fri människa i ett jämlikt samhälle”, ”Solidaritet och ansvar för världen”, ”Delaktighet – allas rätt”, ”Ekonomi bör tjäna människan” och ”På en stadig grund mot framtiden”. De mest återkommande och framträdande orden i programmet är ”jämlik”, ”frihet”, ”gemensam”, ”solidaritet” och ”rättvisa”. Orden förekommer frekvent på olika platser i hela programmet. Faktumet att dessa är de mest framträdande orden är kanske inte speciellt häpnadsväckande då insikt fås i vilken typ av parti Socialdemokraterna är. Socialdemokrati är en internationell politisk rörelse som förespråkar staten som fördelare av produktion och resurser. Socialdemokratien har sitt ursprung i socialismen, vilken kännetecknas av tanken om en tilltro till kollektivet. (Nationalencyklopedin, 2022.) Att partiet därför lyfter fram begrepp likt jämlikhet och gemenskap är inte överraskande, begreppen ingår i ideologin vilken partiet baserar sig på.

Jämlikhet kan anses vara relevant vad gäller syn på religion. I programmets första stycke uttrycker sig partiet så här: ”Vi anser att alla människor föds som jämlika och unika individer med samma värde och rättigheter.” (Socialdemokraterna, 2020). Faktumet att partiet påpekar jämlikhet som viktigt kunde innebära att partiet anser att alla ska vara jämlika också oberoende av trostillhörighet. Allas jämlikhet oberoende av trostillhörighet tryggas dock i Finlands grundlag, och bör därför vara något alla partier anser som viktigt. Diskussion kring gemenskap och solidaritet förs också frekvent av partiet. Exempelvis skriver partiet att vi har ett gemensamt ansvar för såväl planeten som för varandra (Socialdemokraterna, 2020). I programmets andra stycke skriver Socialdemokraterna (2020) så här:

Frihet, solidaritet och jämlikhet är grundläggande värden i ett gott samhälle. När dessa värden förverkligas, erfar människan sin betydelse som medlem i en gemenskap och som en fullvärdig medborgare. Människan är både unik som person och som en del av gemenskapen.

Det kunde hävdas att då partiet diskuterar dessa begrepp, alltså ”jämlighet”, ”gemenskap” och ”solidaritet”, framkommer en tanke om allas lika värde som individer i samhället. Det här kunde innebära att alla individer, också oberoende av religion, är lika mycket värda och innehar samma relevanta plats i gemenskapen.

Frihet diskuteras vid ett tillfälle i samband med yttrande- och åsiktsfrihet. Partiet uttrycker sig på följande sätt: ”I ett solidariskt samhälle råder det balans mellan rättigheter, skyldigheter och lika möjligheter samt yttrande- och åsiktsfrihet.” (Socialdemokraterna, 2020). Rätt till åsikter och tankar om religion kan hävdas ingå i yttrande- och åsiktsfrihet. Rätt till religion kunde i sin tur förklaras vara en åsiktsfrihet. Socialdemokraterna kunde därför förklaras ha en positiv inställning till religionsfrihet. Ett sådant påstående borde dock i viss mån vara självklar. Detta då religionsfriheten tryggas genom Finlands grundlag. Det faktumet borde indikera en positiv inställning till religionsfrihet bland alla politiska partier i Finland. Jag bör dock tydligt påpeka att detta inte är något partiet uttryckligen skriver.

Världsåskådning och kristen etik

Begreppet religion nämns aldrig uttryckligen och diskuteras heller inte i klara ordalag någonstans i programmet. Vad som däremot nämns är ”världsåskådning”. I programmets sista underrubrik ”På en stadig grund mot framtiden” skriver Socialdemokraterna (2020) följande:

I världsåskådningsavseende är socialdemokratin en pluralistisk rörelse vars idéarv har förutom socialistiska teorier vuxit fram ur human filosofi, kristen etik och upplysningens progressiva idéer.

Det här är den mest precisa formuleringen partiet ger vad gäller tankar relaterade till religion. Partiet ger aldrig någon förklaring på vad de avser med ”världsåskådning”. En alternativ orsak till detta kunde tänkas vara att partiet anser dess förklaring vara självklar. Världsåskådning kan syfta till och innehålla flera olika komponenter. De kunde bland annat hävdas peka på och beskriva vilka mål som är eftersträvansvärda i livet. I vissa fall kan de också beskriva vilka handlingar som är acceptabla.

Världsåskådningar kan alltså hävdas innehålla en moralisk grundsyn och tillskriva olika moraliska riktlinjer. (Larsen, 2011, s. 136.)

På basis av denna definition för världsåskådning anser sig Socialdemokraterna basera sin uppfattning av världen på human filosofi, kristen etik och upplysningens progressiva idéer. Exakt vad som menas med begreppen ”human filosofi”, ”kristen etik” och ”upplysningens progressiva idéer” förblir dock oklart. Jag anser det dock relevant att partiet uttryckligen skriver ”kristen etik”. Genom att explicit prata om ”kristen etik” drar partiet en koppling mellan sig och en specifik religion. En alternativ förklaring till denna koppling ligger i utvecklandet av den finländska välfärdsstaten. Förhållandet mellan stat och kyrka förändrades på 1800-talet i och med att kommunen tog sig an uppgifter vilka tidigare hade tilldelats församlingen. Samtidigt hittar diakonin till Norden. Denna utvecklar också olika former av välfärdsservice, exempelvis fattigvård. Trots att två system utvecklas parallellt uppstår inte konkurrens utan i stället påbörjas ett samarbete mellan dem. Samarbetet fortsätter och aktualiseras i Finland i och med den ekonomiska depressionen på 1990-talet. Kyrkan tog då ställning och försvarade välfärdsstaten trots att denna kritiserades för att inte göra tillräckligt för att motverka krisen. Kyrkan förklarade också välfärdssamhällets moraliska grund ligga i den lutherska värdegrunden. Senare studier har visat att de lutherska kyrkorna i Norden fortfarande förespråkar välfärdsstaten, samarbetet är med andra ord fortfarande aktuellt. (Markkola, 2021, s. 65–70.) Välfärdsmodellen påpekas ha präglats av socialdemokratin framför allt i Norden (Björkqvist, 2019, s. 8). Detta beskrivna samarbete kunde förklara Socialdemokraternas uttalande om ”kristen etik” som en del av deras världsåskådning.

Faktumet att redogörelse för partiets världsåskådning ges i slutet av programmet kan visa på vilken viktighetsgrad de anser saken ha. Att lämna redogörelsen till programmets slut kunde visa på att partiet inte anser saken vara speciellt viktig. Samtidigt väljer ändå partiet att uttrycka sig i frågan, trots att detta görs i slutet. Partiet kanske ändå, på basis av det, anser det ligga något värde i världsåskådningar. Innan diskuterar partiet sin historia och det faller sig därför relativt naturligt att partiet till näst redogör för vilken värdegrund de står på idag.

”Kristen etik” är inte den enda av de tre komponenterna som är intressanta. Partiet beskriver en annan av de tre elementen vara ”upplysningens progressiva idéer”. Den förklaringen kunde antyda att partiet anser religion vara något privat och inte något som bör styra samhället. Det här då den tanken, samt människans förnuft och

tolerans, i allt större utsträckning började betonas under upplysningen. Innan upplysningen motiverades ofta regenters makt med Guds vilja och Guds tillskrivande av makten till monarken. Det här var också en tanke som upplysningen motsatte sig. Under tidsperioden stod människor upp mot den makt prästerskapet och påvedömet hade i samhället och ansåg att vetenskapliga idéer bör styra samhället framom religiösa doktriner av olika slag. (Mark, 2021, s.3.) Faktumet att partiet förklarar dessa idéer vara en av tre grundpelare för världsåskådningen kunde alltså antyda att partiet anser religion tillhöra den privata sfären, och inte den offentliga.

Kultur

Som jag redan flera gånger skrivit så nämns termen religion inte. Kultur diskuteras däremot i programmet. Jag anser partiets diskussion om kultur vara relevant för denna analys till följd av dennes komplicerade relation till religion. Likt relationen är också diskussionen kring detta komplicerad, exakt hurudan denna relation förklaras vara beror också på vem vi frågar. Miriam Rawan Abdulla, forskare vid Universitet i Birmingham, hävdar att religion och kultur inte kan lösgöras från varandra, de båda påverkar varandra (Abdulla, 2018, s. 102). Jaco Beyers framhåller liknande tankar då han skriver att religion bestäms av kulturen samtidigt som religion influerar kultur. Han menar dock att beroende på vilka definitioner som används kan de båda hävdas influera varandra olika mycket. (Beyers, 2017, s. 2.) Abdulla konstaterar att det på framför allt kultur finns olika perspektiv, hon behandlar två. Kultur i uttryckande form, som exempelvis musik, och kultur som en idé i form av värderingar och trossystem. Kultur förklaras vara en fundamental del av människans existens, att vara människa innebär att ta del av kultur. Kultur förklaras också uttrycka hur människan förstår världen. Religion är i sin tur ett fundamentalt sätt genom vilket människor upplever världen. (Abdulla, 2018, s. 103,107.) Beyer använder Clifford Geertz definition av kultur. Enligt honom är kultur historiskt överförda mönster av mening förkroppsligade som symboler genom vilka vi kommunicerar och uppfattar kunskap om livet. (Beyer, 2017, s. 2.)

Vilken är då relationen mellan religion och kultur? Abdulla förklarar att kultur kan vara ett medel genom vilket människor kan uttrycka den mening religionen ger dem. Kultur som uppstår ur religion förklaras vara till exempel traditioner och tankar.

Hon hävdar de vara omöjliga att separera på ett fundamentalt plan. (Abdulla, 2018, s. 107.) Beyer påpekar att religionens roll till kultur är beroende av kontext. Den finns på alla ställen men hur nära relationen är varierar. Han tar upp Johann Figl och Alar Kilp. Figl hävdar att framför allt den västerländska förståelsen av religion gör religion definierad av kultur. Kilp i sin tur menar att religion i Europa blivit en kulturell identitetsmarkör. (Beyer, 2017, s. 2, 5–7.) Religion som en kulturell identitetsmarkör för oss in på kulturalisering av religion. Kulturalisering av religion innebär att religionen blir en form av identitetsmarkör var fokus ligger på de kulturella aspekterna av religionen. Jag beskrev tidigare exempel på kultur vilken har uppstått ur religion vara traditioner och tankar. Det innebär att de aspekter som tas med ur religionen, då denna blir en kulturell identitetsmarkör, exempelvis är firandet av olika högtider, traditioner och tankesätt uppkomna i religionen. (Astor, Mayrl; 2020.) Kulturalisering av religion sker främst i stater med en majoritetsreligion, vilken kommit att definiera identiteten för statens samhälle (Joppke, 2018, s. 237).

Begreppet nämns två gånger i programmet. Första gången under den andra underrubriken ”Solidaritet och ansvar för världen” där partiet uttrycker att internationellt samarbete måste vila på bland annat uppskattning av olika kulturer (Socialdemokraterna, 2020). Genom att skriva att ”uppskattning av olika kulturer” är nödvändigt erkänner partiet initialt att olika kulturer existerar. Med tanke på relationen mellan kultur och religion kunde här möjligen hävdas att partiet också anser att olika religioner bör uppskattas. Bara några rader ner skriver partiet åter om kultur. Denna gång förklaras ”kulturella rättigheter” vara en av tre viktiga komponenter för delaktighet (Socialdemokraterna, 2020). Mot bakgrunden av kulturens nära relation till religion kunde detta uttalande tolkas som att ”kulturella rättigheter” också innebär rätt till den egna religionen. Det är dock relevant att påpeka att partiet uttryckligen talar om kultur. Religion nämns inte, de uttryck som här diskuteras är tolkningar på hur partierna kunde uppfattas och förstås. Ifall partiet ansåg religion vara viktigt borde partiet eventuellt också diskutera denna i större utsträckning. Partiet skriver uttryckligen om kultur, inte om religion, och kanske därför inte anser relationen mellan dem, kultur och religion, vara så nära. Sammanfattningsvis kan det konstateras att trots att partiet inte uttryckligen skriver någonting om religion, berörs ett flertal uttalanden vilka kan relateras till religion.

3.1.2 Sannfinländarna

Sannfinländarnas principprogram uppdaterades år 2018. Programmet är fem sidor långt och har åtta underrubriker. Dessa är ”Sannfinländarnas ideologiska grund”¹, ”På människans sida”², ”Folkets sak”³, ”Uppriktigt prat får man ej frukta”⁴, ”Finskhet är och känns”⁵, ”Finskhet är makt”⁶, ”Vi kan inte lova att det är lätt”⁷ och ”Värdebaserad politik”⁸. De mest förekommande orden i programmet är ”finländare”⁹ och ”finländskhet”¹⁰. Begreppen nämns tjugotre gånger. Att ”finländskhet” och ”finländare” är de oftast återkommande orden i Sannfinländarnas program förvånar inte. Sannfinländarna är, och beskriver sig själva, som ett fosterländskt parti (Perussuomalaiset.fi, 2018). Patriotism är ett synonym till fosterländsk vilket betyder kärlek och en känsla av samhörighet till exempelvis ett land (Britannica, 2022). Partiet förklarar dock aldrig vem som är finländare. På basis av de sammanhang var partiet diskuterar finländare kunde deras definition tolkas vara de som bor i Finland. Sannfinländarnas patriotiska karaktär skulle också kunna visa på en skepticism gentemot nyinflyttade finländare och finländare som inte passar in i normen så som Sannfinländarna ser den.

Partiets diskussion kring kultur bekräftar på sätt och vis ovanstående resonemang. Kultur nämns två gånger. Första gången tar partiet på tals kulturens föränderlighet. Sannfinländarna (2018) förklarar:

Som namnet på vårt parti antyder bygger vår politik på finsk historia och finsk kultur. Historien blir aldrig färdig och kulturen är inte oföränderlig. Ändå kan vi ofta lätt avgöra vad finskhet är, vad som ingår i den och vad som är främmande för oss. Finskheden känns i hjärtat.¹¹

---

¹ Perussuomalaisten aateperusta

² Ihmisen puolella

³ Kansan asialla

⁴ Suoraa puhetta ei saa pelätä

⁵ Suomalaisuus on ja tuntuu

⁶ Suomalaisuus on voima

⁷ Emme lupaa sen olevan helppoa

⁸ Arvophaista politiikkaa

⁹ Suomalainen

¹⁰ suomalaisuus

¹¹ Kuten puolueemme nimi kertoo, politiikkamme perustuu Suomen historiaan ja suomalaiseen kulttuuriin. Historia ei tule valmiiksi eikä kulttuuri ole muuttumaton. Silti voimme usein helposti kertoa, mitä suomalaisuus on, mitä siihen kuuluu ja mikä on meille vierasta. Suomalaisuus tuntuu sydämessä.

Kulturen beskrivs vara föränderlig, men trots detta anses det vara lätt att beskriva vad som ingår i denna. På basis av detta uttalande kunde partiet hävdas anse det också vara lätt att därför veta vem och hur en finländare är. Den andra gången kultur diskuteras förklaras olika komponenter liksom värderingar, språk och annat ingå i denna (Perussuomalaiset.fi, 2018). Förklaringen går bra ihop med de tankar Abdulla diskuterar då också hon skriver om olika perspektiv på kultur liksom musik och värderingar. Tankar och traditioner förklaras av henne vara en form av kultur som religion kan ge upphov till. (Abdulla, 2018, s. 107.) Religion, och då särskilt den historiska lutherska kristendomen, skulle kunna räknas in i detta ”annat” och utgöra en av de komponenter som bildar den finländska kulturen. I februari 2022 var 66,5 procent av Finlands befolkning inskrivna i Evangelisk-lutherska kyrkan (Helsingfors kyrkliga samfällighet, 2022). Denna procent är relativt hög och kan därför intyga att kristendomen tills vidare har en signifikant plats i samhället och, i varje fall i någon mån, inverkan på kulturen i landet. Att kristendomen fortsättningsvis har en inverkan på kulturen kunde också bekräftas ifall vi återgår till den tidigare diskuterade kulturaliseringen av religion. Jag beskrev då kulturalisering av religion innebära att religionen blir en form av identitetsmarkör var fokus ligger på de kulturella aspekterna av religionen (Astor, Mayrl; 2020). Det här kunde innebära att en individ inte nödvändigtvis är inskriven i kyrkan eller besöker gudstjänst regelbundet men däremot firar olika högtider och tar till sig värderingar och tankesätt ur religionen. Detta kunde betyda att trots att procenten inskrivna i den Evangelisk-lutherska kyrkan är 66,5 dominerar de lutherska tankesättet och traditionerna ändå det finländska samhället. Majoriteten av dessa 66,5 procent kunde också hävdas vara framför allt kulturellt kristna då endast 6,7 procent av de inskrivna i kyrkan hävdar sig gå på gudstjänst en gång i månaden (Illman, Ketola, Latvio, Sohlberg; 2017; s. 65). Sannfinländarna kanske har detta i åtanke och kunde därför tänkas syfta på finländaren som kulturellt kristen. Faktumet att partiet påpekar dess politik grundas på ”finsk kultur” blir också intressant i samband med denna diskussion. Den finländska kulturen kunde, på basis av det jag diskuterat, förklaras vara influerad av den Evangelisk-lutherska kyrkan. Det förstärker ytterligare tanken om Sannfinländarna som prioriterande av lutherdom. Värt att tillägga är att Sannfinländarna diskuterar kultur i relation till finländskhet, till skillnad från Socialdemokraterna, som snarare diskuterar kulturella rättigheter och uppskattning av kultur.

I samband med Sannfinländarnas diskussion om självbestämmanderätt och yttrandefrihet påpekar partiet att det för dem är "...väsentligt att värdera individen som sådan och som en del av deras meningsfulla gemenskaper, såsom familjen."¹² I programmets femte underrubrik skriver partiet också: "I en individs värdiga liv ingår rätten till att bestämma över frågor som berör honom eller henne själv."¹³ (Perussuomalaiset.fi, 2018.) Religiös samhörighet kan räknas in i gruppen meningsfulla gemenskaper. Därför kan dessa två uttalanden tolkas som att partiet anser religion tillhöra varje individs självbestämmanderätt. Ytterligare ett uttryck vilket indikerar liknande tankar förekommer i den sjätte underrubriken. Där diskuterar partiet nationalism och denna som beroende av folket. En naturlig del av interaktion människor emellan förklaras vara utbyte av seder och traditioner. (Perussuomalaiset.fi, 2018.) Sådana tankar skulle kunna motsätta sig tanken om Sannfinländarna som enbart accepterande av finländaren inom normen. I stället kan dessa tankar visa på partiet som insiktsfulla i att en naturlig del av samhället också är utbytet av olika religiösa tankar. Det här är dock inget partiet uttryckligen skriver, snarare möjliga tolkningar av det partiet skriver i programmet.

Kristsocialism

Religion nämns aldrig uttryckligen i programmet. Ett ord vilket har direkta kopplingar till religion och som nämns är "kristsocialism". Detta görs i programmets första mening i samband med deklarationen om partiet som fosterländskt. Partiet skriver att "Sannfinländarna är ett fosterländskt och kristsocialistiskt parti, vilket främjar det nationella intresset."¹⁴ (Perussuomalaiset.fi, 2018). Någon förklaring på vad de avser med "kristsocialism" ges dock inte. Jag anser ändå att uttrycket är relevant då partiet gör en konkret koppling mellan sin politik och en viss religion. Kristsocialism är en religiös och politisk tankegång vilken kombinerar tankar ur kristendomen med socialism. Socialism och kristendom kan vid en första anblick uppfattas vara inkompatibla, då socialism ofta har en kritisk inställning till religion. Dock har

---

¹² Maailmankuvassamme oleellista on arvostaa yksilöä sellaisenaan ja osana merkityksellisiä yhteisöjään, kuten perhettä.

¹³ Yksilön ihmisarvoiseen elämään kuuluu oikeus vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin

¹⁴ Perussuomalaiset on isänmaallinen ja kristillissosiaalinen puolue, joka edistää kansallista etua.

kristendomen ändå lyckats ta till sig av socialistiska tankar, också till följd av liberalismen och de hot den tankegången har inneburit för kristendomen. Exempelvis har tänkare inom kristsocialismen uttryckt att en teokratisk stat endast är möjlig i ett socialistiskt samhälle. (Mises, 1951, s. 423–427.) En annan förklaring till kristsocialismens uppkomst kunde förklaras i det tidigare beskrivna samarbetet mellan de lutherska kyrkorna och välfärdsstaten i Finland. Samarbetet togs i uttryck genom, likt tidigare beskrivet, kyrkans försvar av välfärdsstaten i och med den ekonomiska depressionen i Finland på 1990-talet. Genom att beskriva sig som ett ”kristsocialistiskt parti” gör partiet en tydlig koppling mellan sig och en viss religion. Partiet förklarar sig vara för finländaren, men samtidigt också kristet. Detta uttryck förstärker min tidigare tanke om Sannfinländarnas syn på den äkta finländaren som kristen och inom en viss norm.

Fosterlandets försvarare

Ett avslutande tema jag vill ta fasta på är programmets rubrik. Den lyder så här: ”Fosterlandet och det rättvisa samhället kräver en försvarare” (Perussuomalaiset.fi, 2018). Frågan jag ställer mig som läsare är vem denna försvarare ska försvara? Svaret kan tänkas ha två alternativ. Detta kan syfta på en person som beskyddar medborgarnas yttrandefrihet, gemenskaper och egna angelägenheter. Beskyddarens uppgift vore alltså att se efter medborgarnas självbestämmanderätt. Sannfinländarna diskuterar denna självbestämmanderätt flera gånger, jag har också beskrivit några av dessa. I detta fall skulle beskyddarens uppgift vara att låta medborgarna exempelvis ha sin egen religion.

Den andra alternativa synen är försvarare av fosterlandet. Beskyddaren ska se efter fosterlandets intressen. I ett sådant fall kan man tänka sig att beskyddaren ska försvara landet gentemot nya tankar och influenser. Vad gäller religion och Finland, och faktumet att en signifikant procent av Finlands befolkning tillhör den Evangelisk-lutherska kyrkan, kan det handla om en negativ inställning gentemot andra religioner. Beskyddaren, eller försvararen, ska skydda Finland från andra religiösa tankar och strömningar. Tankar vilka framför allt är kopplade till vissa etniska grupper. Båda dessa alternativ är sannolika. Ifall vi tittar tillbaka på partiets historia och den retorik

som partiet har fört de senaste åren kan dock konstateras att det senare alternativet är mer sannolikt.

3.1.3 Samlingspartiet

Samlingspartiets principprogram uppdaterades år 2018. Programmet är nio sidor långt och behandlar fler områden än de andra partierna. Programmet har nio underrubriker vilka är ”Till läsaren”, ”För att värderingarna ska förbli levande och betydelsefulla för människan måste de också förnyas”, ”Samlingspartiet tror på människan som en individ som kan ta hand om sig själv och andra”, ”Ansvar är en oskiljaktig del av frihet”, ”Det är bildningens uppgift att föra samman människor och människogrupper, inte skilja dem från varandra”, ”Till bildningen hör även omsorg om naturen och god behandling av djur”, ”Representativ demokrati har resultatansvar för människorna”, ”Fosterländskhet som uttrycker sig som en tillgivenhet mot sitt hemland är en positiv kraft” och ”Utan ett livsdugligt jordklot finns det inget som spelar någon roll”.

”Bildning” nämns 38 gånger och är det absolut mest återkommande ordet i programmet. Flest gånger nämns ordet i den fjärde underrubriken ”Ansvar är en oskiljaktig del av frihet”. Partiet ger en utförlig förklaring på vad de avser med ”bildning”. Bildning beskrivs innebära olika typer av förståelse. Exempelvis förståelse för kultur och att det finns olika former av kultur. Det innebär också förståelse för andra människors värde, åsikter och att kunna känna sympati för andra samt ha ett intresse för olikheter. Bildningen förklaras bygga broar mellan exempelvis individer och kulturer. I denna ingår också att vara öppen kulturellt. (Kokoomus.fi, 2020.) Diskussionen kring bildning blir relevant till följd av hur partiet beskriver att denna kan bidra till ökad förståelse för kultur. Utgående från kulturens och religionens relation kanske partiet också anser olika religioner kunna existera i samförstånd med varandra. Vad partiet dock tydligt lyfter fram är att religionstillhörighet inte får påverka hur vi bemöter varandra. Ifall sådan problematik uppstår är det bildningens uppgift att undvika dess fortsatta existens. Faktumet att partiet också menar ”bildning” innebära respekt och förståelse för andras åsikter kunde hävdas visa på att partiet anser alla människor vara lika värda oberoende av skiljaktigheter. Det kunde i sin tur innebära att partiet heller inte anser att en individs ståndpunkt i olika trosfrågor får påverka dennes värde.

Kultur i sig är ett av de ord vilka skrivs relativt ofta av partiet. Ordet hittas nio gånger i programmet, varav fem av dem i samband med bildning. Kultur förklaras vara en viktig komponent för ett litet land som Finland, framför allt för att nå framgång och välmående hos medborgarna. Partiet menar att umgänge mellan olika kulturer i dagens värld är naturligt och att kulturen är föränderlig samt består av många dimensioner. (Kokoomus.fi, 2020.) Samlingspartiet (2018) skriver om kulturell identitet och nämner följande:

Vår nationella och kulturella identitet har många dimensioner och är i ständig förändring. Alla våra identiteter är styrkor, inte begränsningar: vi har både något att ge och något att få.

Partiets sätt att diskutera kulturer framstår som positivt i och med att de uppmanar till öppenhet, förklarar denna vara obeständig och föränderlig. Genom att exempelvis hävda kulturen vara föränderlig erkänns att nya aspekter kan komma att influera den redan rådande kulturen. Ifall vi igen minns diskussionen om förhållandet mellan religion och kultur kan här analyseras att partiet är öppet och inser att religioner kan influera samhället och rådande kultur. Detta kunde visa på att partiet inte anser det vara en dålig sak att den nuvarande finländska kulturen skulle influeras av en annan kultur eller religion. Medan Socialdemokraterna lägger fokus på uppskattning för olika kulturer och rättigheter vad gäller kultur och Sannfinländarna diskuterar den finska kulturen poängterar Samlingspartiet i sin tur kulturens skiftande karaktär.

Partiet uppmanar till öppenhet gentemot andra kulturer. Med tanke på kulturens relation till religion kunde den uppmaningen också innebära öppenhet gentemot andra religioner. Samtidigt bör en relevant fråga ställas här. Varför använder partiet ordet kultur och inte religion? Ifall partiet har en öppen inställning till religion, likt beskrivet, varför används då inte begreppet religion? Det görs inte och därför kan analysen gjord tidigare, baserad på kulturen och religionens nära relation, ifrågasättas. Partiet har eventuellt en mer öppen inställning till kultur än de har till religion.

Åskådningsfrihet

Samlingspartiet betonar i sitt program varje individs frihet. Frihet är också i övrigt ett ord som ofta förekommer i programmet. Det skrivs sammanlagt tio gånger. Frihet som återkommande begrepp bottnar i Samlingspartiets nyliberala ideologi. Nyliberalism är nya politiska, ekonomiska och sociala tankar vilka förespråkar individuellt ansvar, öppen marknad och en omorganisering av statens roll och uppgifter (Springer, Birch, McLeavy, 2016, s. 2). Samlingspartiets diskussion kring frihet skiljer sig från Socialdemokraternas på så vis att Socialdemokraterna pratar om frihet som ett sätt att erfara sin plats i gemenskapen medan Samlingspartiet betonar den individuella friheten och självbestämmanderätt. Partiet skriver att ett fritt samhälle innebär varje individs möjlighet till att själv påverka de val som tas och att skapa möjligheter för självförverkligande (Kokoomus.fi, 2020.) Samlingspartiet (2018) uttrycker också följande:

Det centrala med friheten är varje myndiga individs självbestämmanderätt när det kommer till frågor som gäller en själv, oavsett kön, ålder, åskådning, sexuell läggning, härkomst, samhällelig ställning eller annan bakgrund.

Religion utgör en typ av åskådning. Partiets formulering här kan därför också förklaras innebära att frihet bland annat är varje individs rätt till val av religiös inriktning.

I samband med diskussion om frihet tar partiet på tals den ”västerländska samhällsmodellen”. Detta eftersom de beskriver denna samhällsmodell utgöra de bästa förutsättningarna för en stat där demokrati, frihet och marknadsekonomi råder samtidigt som respekt ges för de mänskliga rättigheterna. De poängterar också att de har förbundit sig till att bibehålla västerländska värderingar i sin ideologi och politik. (Kokoomus.fi, 2020.) Inställningen kan tolkas på två sätt. Ursprungligen har kristendomen haft en central ställning i det västerländska samhället. Att prisa denna kunde därför innebära en god inställning till kristendomen. Samtidigt har den västerländska samhällsmodellen också präglats av liberalismen. Liberalismen kännetecknas av en önskan om separation mellan det sekulära och religiösa. Det religiösa ska inte påverka hur samhället styrs. (Crockett, 2011, s. 77.) Utgående från denna tanke och Samlingspartiets nyliberala grund kan partiets syn på religion i stället

tolkas vara att denna får finnas, framför allt i individens privata sfär, men ska inte påverka hur samhället styrs.

3.2 Partier som nämner religion

Efter att nu ha analyserat de partier vilka inte nämner religion i sina principprogram ska jag gå vidare till analys av de partier vilka faktiskt nämner religion. Endast två av fem partier i denna analys diskuterar religion i sina principprogram, partierna i fråga är Vänsterförbundet och Kristdemokraterna. Enligt senaste partimätning gjord av Yle i maj 2022 är Vänsterförbundet det femte största partiet i Finland med 9,0 % av väljarstödet. Kristdemokraterna tillhör de mindre partierna och innehar enligt den mätningen 3,3 % av väljarstödet. (Svenska Yle, 2022.) Jag analyserar först Vänsterförbundet för att sedan gå vidare till Kristdemokraterna. Likt redan beskrivet är analysen av dessa partier mer utförlig och innehåller fler analyskategorier än analysen av partierna som inte nämner religion.

3.2.1 Vänsterförbundet

Vänsterförbundets principprogram uppdaterades år 2007. Programmet är lite mer än nio sidor långt och delas in i sex underrubriker. Dessa är ”En vänster som förnyar – En global rörelse”, ”Vänsterförbundets grundläggande värden”, ”Den globala kapitalismen och vänsterns alternativ”, ”Mot ett socialt rättvist Finland”, ”Vänsterförbundet – En frisinnad och öppen medborgarrörelse” och ”Världen är ännu ung”. Underrubrikerna delas in i ytterligare fler underrubriker. Det fjärde avsnittet ”Mot ett socialt rättvist Finland” har fem underrubriker och därmed flest av de alla. De mest återkommande orden i programmet är ”jämlighet”, ”frihet” och ”demokrati”. Vänsterförbundet tillhör dock ett av två partier, av de vilka analyseras i denna avhandling, som uttryckligen nämner religion. En närmare analys av de uttrycken görs senare.

”Jämlighet” förekommer 33 gånger i programmet och första gången redan i programmets första mening. Där förklarar partiet att deras mål är att befria mänskligheten från, bland annat, ojämlikhet. ”Jämlighet” beskrivs vara

utgångspunkten för partiet och denna förklaras innebära att alla är lika mycket värda samt har rätten till ett gott liv. I programmets fjärde underrubrik uttrycker partiet att det önskar avlägsna ojämlikhet och undanröja de hinder som finns och orsakas av exempelvis övertygelse. (Vasemmisto.fi, 2022.) Vänsterförbundets diskussion kring jämlikhet likar Socialdemokraternas. De båda partierna betonar allas lika värde oberoende av attribut och egenskaper. Dessutom påpekar båda partierna detta vara ett av deras grundläggande värden.

Partiets önskan om en jämlik värld kunde insinuera att de anser också alla människor ha samma värde oberoende av trostillhörighet. Partiets uttryck om undanröjandet av hinder för ett gott liv, orsakad av exempelvis en viss åskådning, visar initialt att partiet erkänner de finnas olika hinder för övertygelse. Övertygelse kan både innebära en politisk eller en religiös tro (Rojas, 2001, s. 49). Ordet frihet hittas 33 gånger i partiets principprogram. Partiet diskuterar frihet på ett liknande sätt som Samlingspartiet då de förklarar frihet vara varje människas rätt till integritet, individualitet och att förverkliga sig själv. De beskriver sig sträva till ett samhälle där denna frihet respekteras och heller inte inkräktar på någon annans frihet. (Vasemmisto.fi, 2022.) Vänsterförbundet betonar med andra ord likt Samlingspartiet den individuella friheten, framom frihet som en väg till gemenskap vilket Socialdemokraterna i stället betonar. Det att frihet lyfts fram blir relevant eftersom religion kan förstås som ett sätt att förverkliga sig själv (Geels & Wikström, 2017, s. 337). Rätt till religion kan förklaras ingå i individens frihet. Senare i programmet poängterar dock partiet också varje individs rätt till att inte behöva utöva någon religion. Frihetsdiskussionen partiet för kan därför både tolkas som frihet till och från religion.

Vänsterförbundets neutrala inställning till religion

Vänsterförbundet är ett av de få partier i denna analys vilket uttryckligen nämner religion. Förutom Vänsterförbundet är det endast Kristdemokraterna som berör ämnet uttryckligen. Partiets uttalande om religion hittas i programmet näst sista underrubrik ”Vänsterförbundet – En frisinnad och öppen medborgarrörelse”. Vänsterförbundet (2007) skriver:

Till religioner förhåller sig partiet neutralt. Det är varje medborgares ensak om han eller hon utövar en religion eller är agnostiker eller ateist. Medborgarna bör ha lika rättigheter oberoende av religion eller annan världsåskådning. Staten bör inte ha något speciellt förhållande till någon religion eller något trossamfund.

Partiet förklarar sig inneha en neutral inställning till religion då de skriver att de ”förhåller sig neutralt”. De säger också detta med säkerhet. Partiet motiverar sin ”neutrala inställning” med att förklara religion vara medborgarens ensak. Det framstår som irrelevant för partier huruvida medborgaren väljer att utöva en religion, vara agnostiker eller ateist då partiet skriver på detta vis. Partiet verkar betrakta religion som en typ av världsåskådning och påpekar det finnas flera olika. Språket partiet använder sig av är relativt vardagligt och lättförståeligt. Vad gäller modaliteten, alltså graden av säkerhet och engagemang, är denna inte lika påtaglig i de två första meningarna. Graden av säkerhet blir tydligare i de två sista, då partiet påpekar att medborgarna ”bör” ha samma rättigheter och staten ”inte bör” ha något speciellt förhållande till någon religion. Partiet verkar vilja betona religionsfriheten då en högre grad av säkerhet uttrycks i samband med den.

Faktumet att Vänsterförbundet påpekar sig förhålla sig neutralt till religioner förvånar inte ifall vi tittar närmare på hurudant parti Vänsterförbundet är. På sin hemsida förklarar partiet sig ha ursprung i arbetarrörelsen (Vasemmisto, 2022). Arbetarrörelsen är en av de folkrörelser som haft störst inflytande på samhället. Den fick sin början i slutet av 1800-talet. (SO-rummet, 2022.) Karl Marx tankar har influerat arbetarrörelsen, åtminstone under rörelsens tidiga år. Marx hade en kritisk inställning till religion och menade bland annat att denna var skapad av överklassen i ett försök att styra övrig befolkning. Han hävdade också religion vara en illusion och uppge en oäkta bild av verkligheten. (Andersson, 2012, s. 13.) Den härledningen kan visa på att också Marx influerat Vänsterförbundets tankar, i varje fall i någon mån. Influenserna från Marx kan ge en förklaring till partiets neutrala inställning till religion.

Det att partiet påpekar att ingen religion bör ha ett särskilt förhållande till staten kunde tolkas som indirekt kritik gentemot det förhållande staten i Finland idag har till religion. Den Evangelisk-lutherska kyrkan och Ortodoxa kyrkan innehar titeln folkkyrka i Finland och en särskild lagstiftning gäller därför specifikt dessa två (Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, 2022). Partiet understryker att staten inte bör

ha en särskild relation, likt den ovan beskrivna, till någon religion och därför kan detta också tolkas vara indirekt kritik. Detta citat är det enda vilket uttryckligen diskuterar religion. Dock påträffas tankar som kan relateras till partiets syn på religion på fler ställen i programmet. I programmets fjärde underrubrik ”Mot ett socialt rättvist Finland” nämns ett citat vilket redan har nämnts i denna analys. Partiet beskriver sina mål vara att avlägsna ojämlikhet. Vänsterförbundet (2007) fortsätter med att skriva:

Vi vill undanröja hinder för ett gott liv som beror på ålder, kön, etnisk bakgrund, språk, hälsotillstånd eller handikapp, sexuell inriktning, övertygelse eller hemort.

Partiet kunde här tolkas anse övertygelse utgöra ett sätt att uppnå, eller vara en komponent i, ”ett gott liv”. De skriver att de ”vill undanröja hinder för ett gott liv” och antyder då att detta också realistisk är möjligt. Eliminering av dessa hinder skrivs som en faktisk möjlighet. Övertygelse kan syfta till en religion eller annan tankegång som har sitt ursprung i exempelvis en religion (Diskrimineringsombudsmannen, 2021). Partiet kunde nästan påstås lova att de ämnar eliminera dessa hinder då de skriver att ”de vill undanröja” (Vasemmisto.fi, 2022). Exakt vad de ämnar göra för att undanröja dessa hinder förblir oklart, men de erkänner hindren finnas och förklarar sig vilja eliminera dem. Kort efter detta uttalande fortsätter Vänsterförbundet (2007) med att skriva:

Varje individ bör kunna utveckla sig själv och bilda sig. Var och en bör ha möjlighet till ett stimulerande, andligt berikande och socialt belönande liv. De som befinner sig i den svagaste ställningen behöver därför speciellt stöd.

Partiet inleder detta citat genom att med stark modalitet förklara att ”varje individ bör kunna utveckla sig själv”. Detsamma gäller möjligheterna till ett stimulerande, andligt berikande och socialt belönande liv. Dessa bör också alla ha rätt till, partiet uttrycker detta nästan som ett måste. Lösningen på hur varje individ ska kunna utveckla och bilda sig samt ha möjlighet till ett stimulerande, andligt berikande och socialt belönande liv presenteras vara ”speciellt stöd”. Medborgare i en svagare ställning ska ges ”speciellt stöd” för att få samma möjligheter.

I detta fall är det uttrycket ”andligt berikande liv” som blir relevant för denna analys. Maryam El Gouche Carlqvist förklarar andlighet innebära kontakt till sig själv, andra och det transcendent (Carlqvist, 2012, s. 3). Partiet anser det alltså vara viktigt att alla ska ha rätt till sin egen andlighet. Detta kan bekräfta partiets neutrala inställning till religion. De önskar alla få möjlighet att på egen hand utveckla sin andlighet, framom följa ett samfund eller annan institutions ramverk. Partiet kunde ha skrivit att alla ska ha rätt till religion eller religiositet, men verkar betona den personliga relationen då de i stället skriver om andlighet. Partiet uttrycker dessutom ett behov av att skydda de som befinner sig i en svagare ställning. Det kan tolkas som att oberoende vilken personlig andlighet en individ anser sig ha ska hen ha rätt till denna. Även fast dina åsikter avviker från majoritetens, exempelvis inom en viss religion, ska alla ha rätt till denna. En annan möjlig tolkning vore att också de religioner vilka är i minoritet i Finland ska få samma rättigheter som de i majoritet.

Ytterligare ett sista uttalande är relevant för analysen. Kulturens förhållande till religion har diskuterats i analysen av alla partier. Även Vänsterförbundet uttalar sig om kulturer. Detta görs i också i programmets fjärde underrubrik ”Mot ett socialt rättvist Finland”. Partiet skriver ”Var och en har rätt till sin egen kultur och sitt eget språk.”. Kort därefter poängterar partiet vikten av en så kallad ”kulturell läskunnighet”. Denna hjälper individen att inse värdet av influens också från andra kulturer. Invandrare och flyktingar påpekas på andra ställen i programmet berika den redan rådande finländska kulturen. (Vasemmisto.fi, 2022.) Det här kan i sin tur hävdas bekräfta partiets neutrala inställning till religion. Alla religioner ska enligt partiet respekteras, inte enbart majoritetsreligionen. Likt Sannfinländarna diskuterar också Vänsterförbundet en explicit finländsk kultur. Vikten av kulturell läskunnighet kan liknas med Samlingspartiets tankar om bildningens uppgift som brobyggare mellan olika kulturer. Vänsterförbundet delar även tankar med Socialdemokraterna då också det partiet betonar de kulturella rättigheterna.

3.2.2 Kristdemokraterna

Kristdemokraternas principprogram har uppdaterats år 2017. Programmet är lite längre än sju sidor och har tre huvudsakliga underrubriker. Dessa är en inledning, ”Värderingar” och ”Medmänskligt samhälle”. De tre underrubrikerna är i sin tur också

indelade i egna underrubriker. De mest återkommande orden i programmet är ”kultur” och ”frihet”. Förutom dem betonas jämlikhet i sig och mellan olika grupper samt allas lika värde. De kan tolkas som att partiet anser alla individer och religiösa grupper inneha samma värde oberoende av trostillhörighet. ”Frihet” är, likt redan beskriver, ett av de oftast förekommande orden i partiets principprogram. Det beskrivs vara ett av partiets grundläggande värden. Oftast då ”frihet” nämns är det i samband med religionsfrihet eller yttrandefrihet. Partiets diskussion om frihet påminner om Socialdemokraternas då också Kristdemokraterna poängterar frihet vara ett grundläggande värde för dem. Socialdemokraterna diskuterar yttrande- och åsiktsfrihet ofta då frihet nämns, vilket också Kristdemokraterna gör. Likheter med Samlingspartiets och Vänsterförbundets frihetsdiskussion finns också. Samlingspartiet och Vänsterförbundet betonar den individuella friheten. Yttrande- och åsiktsfrihet är en frihet som berör individen. Individens rätt till att uttrycka sig och sina egna åsikter. På så vis kan Kristdemokraternas frihetsdiskussion förklaras likna Samlingspartiets och Vänsterförbundets diskussion. Redan i programmets inledande stycke nämns begreppet. Partiet skriver: ”Vi försvarar varje människas rätt till yttrande- och religionsfrihet” (Kristdemokraterna, 2017, s. 2). Partiet uttrycker att de redan försvarar varje människas rätt till religionsfrihet då de skriver ”vi försvarar”. Ingen specifik religion nämns och därför kan också tolkningen att partiet hävdar alla ha rätt till sin egen religion göras. Likt här görs diskuterar ofta religionsfrihet och yttrandefrihet i samband med varandra. Partiet påpekar också frihet vara förenad med ansvar. (Kristdemokraterna, 2017, s. 3,6.) På sidan tre skriver Kristdemokraterna (2017) följande:

Alla har rätt att utveckla sig, rätt till yttrande- och religionsfrihet. Genom att utöva sin religion och ge uttryck för sina åsikter och sin övertygelse, samt att förbättra sitt eget och samhällets välbefinnande.

Yttrande- och religionsfrihet sammankopplas med utveckling. Dessa påpekas också vara en rättighet. De verkar påstå att alla redan har denna rätt då de skriver ”alla har rätt” och inte exempelvis ”alla ska ha rätt”. Att utöva sin religion presenteras som en väg mot utveckling tillsammans med att uttrycka sina åsikter och övertygelse. Då partiet både talar om att utöva sin religion och uttrycka sin övertygelse påpekar de att det finns en särskilnad mellan dem. Att utöva sin religion verkar inte nödvändigtvis

innebära det samma som att uttrycka sin övertygelse. Partiet riktar sig heller inte här till någon viss grupp, eller viss religion, då de skriver ”alla”. Denna rättighet ska enligt dem gälla alla i samhället. Dock riktar de sig till den enskilde individen, då de skriver ”utöva sin religion”, ”uttryck för sina åsikter” och ”förbättra sitt eget”.

Diskussionen för partiet vidare in på religionsfrihet i skolan. Kristdemokraterna (2017) skriver följande på sidan sex: ”Skolor och förskolor ska svara för att alla elever garanteras en positiv religionsfrihet.” Partiet uttrycker att elevernas positiva religionsfrihet ansvaras av skolor och förskolor. Alla elever påpekas ha rätt till denna, oberoende av trostillhörighet. Genom att skriva ”skolor och förskolor ska svara” uttrycker partiet också att detta är något av en självklarhet. Skolan bör inte, den ska inte försöka, utan den ska. Strax efter det uttalandet fortsätter partiet med: ”Den bästa garanten för religionsfrihet och jämlik livsåskådning betjänas bäst av en inlärningsmodell för den egna tros- och livsåskådningen.” (Kristdemokraterna, 2017, s.6). ”Inlärningsmodell utgående från trosåskådningen” förklaras vara den bästa lösningen. Det uttrycket påstår att det finns ett sätt att garantera religionsfrihet på, och denna garant förklaras vara den bästa. Inlärningsmodellen påpekas också ge upphov till ”religionsfrihet” och ”jämlik livsåskådning”. Genom att skriva ”den egna tros- och livsåskådningen” antyder också partiet att det är en självklarhet att alla elever har en egen tros- och livsåskådning.

Religionsfriheten kan sägas bestå av två delar, negativ och positiv religionsfrihet. Den negativa religionsfriheten syftar till rätten från religion. Rätten att inte behöva utöva någon religion. Den positiva religionsfriheten syftar däremot till rätten att utöva religion. (Lindholm, 2016, s. 10.) Faktumet att partiet betonar den positiva religionsfriheten kunde tolkas som att de anser sig vara i försvarsposition. Partiet måste understryka alla elevers rätt till att utöva religion. Rätten till religion visar att partiet anser religion vara något viktigt. Ifall partiet talade för den negativa religionsfriheten kunde de tolkas anse religion vara irrelevant. Då partiet tar upp religionsundervisningen går de in i en aktuell politisk debatt. Organisering av religionsundervisning har diskuterats de senaste åren. I den aktuella debatten har kritik riktats mot den nuvarande undervisningen, vilken baseras på trostillhörighet. Ett medborgarinitiativ startades också år 2015 vilket hade som mål att inrätta ett åskådningsämne för alla elever, oberoende av trostillhörighet. (Julin, 2018, s. 27.) I Finland genomförs religionsundervisningen på basis av elevens religionssamfund (Utbildningsstyrelsen, 2022). Eleven får alltså undervisning i den egna religionen.

Partiet skriver bokstavligen att den bästa inlärningsmodellen baserar sig på religions- och trostillhörighet. En förklaring till partiets starka ställningstagande kan fås ifall vi tittar på andra uttalanden. På sidan sex skriver partiet att religiös korrekthet inte får riskera eliminerandet av de finländska traditionerna (Kristdemokraterna, 2017, s. 6). En religionsundervisning baserad på den egna trostillhörigheten kunde hävdas vara det mest säkra sättet att föra vidare det kristna kulturarvet till kommande generationer. En gemensam religionsundervisning kunde hävdas leda till att det kristna kulturarvet glöms bort.

Faktumet att Kristdemokraterna värderar frihet högt är inte speciellt häpnadsväckande. I programmets inledning redogör partiet för sitt ursprung, vilket bottnar i 1800-talets Tyskland då yttrandefrihet började försvaras (Kristdemokraterna, 2017, s. 2). På partiets hemsida beskrivs också frihet vara en av partiets grundläggande värden (Kristdemokraterna 2022). Att det många gånger är religionsfriheten som poängteras förvånar nödvändigtvis inte heller med tanke på att partiet har sin grund i en religion, kristendomen. Det kanske snarare är naturligt.

Kultur

”Kultur” nämns sammanlagt 14 gånger i programmet. Ofta diskuteras begreppet med en positiv klang. Kulturen förklaras exempelvis vara en av några komponenter som kan berika människolivet. Partiet uttrycker att de vill värna om kulturen och denna förklaras kunna utveckla till exempel ekonomi och turism. (Kristdemokraterna, 2017, s. 3,7.) Ibland diskuteras ett ”kristet kulturarv” och ”finländska traditioner”. I programmets andra underrubrik, på sidan sex, ”Medmänskligt samhälle – Bildningen” skriver Kristdemokraterna (2017) följande:

Politisk eller religiös korrekthet får inte leda till att våra finländska traditioner utplånas. Vi månar om att det kristna kulturarvet och goda gemensamma värderingar också överförs till kommande generationerna.

Politisk och religiös korrekthet uttrycks här vara reella hot till utplånandet av finländska traditioner då partiet skriver ”...får inte leda till...”. Det kristna kulturarvet framstår vara viktigt, men samtidigt inte livsviktigt då det använder sig av uttrycket

”månar om”. Språket partiet här använder är formellt och tydligt. Budskapet de framför blir klart för läsaren. Partiet antyder också anse kristendomen vara en del av de finländska traditionerna då de först uttrycker en oro för att dessa ska utplånas och sedan påpekar vikten av att överföra de kristna traditionerna.

På basis av detta citat kan Kristdemokraterna påpekas anse kristendomen vara en relevant del av den finländska kulturen. En oro för ökad politisk och religiös korrekthet uttrycks också, partiet kunde nästan hävdas anse de vara hot för de finländska traditionerna. Detta uttalande hittas i programmets mitt under rubriken där bildning diskuteras. Uttalandet kan därför tolkas som sammankopplat med diskussionen om religionsundervisning. Religionsundervisning i den egna religionen bör fortsättningsvis prioriteras för att säkerställa att kommande generationer förstår vilken influens kristendomen har haft på det finländska samhället. Under samma underrubrik, men lite senare då internationalitet diskuteras på sidan 11, skriver Kristdemokraterna (2017) ytterligare:

Sund fosterlandskärlek, respekt för tidigare generationers arbete och respekt för det egna kristna kulturarvet, ger en bra grund för att lära sig respektera människor från andra kulturer.

Det ”kristna kulturarvet” tas här upp i samband med ”fosterlandskärlek” och ”tidigare generationers arbete”. Partiet påstår att dessa tre utgör en bra grund för ökad förståelse för andra människor, den tolkningen kan göras på basis av partiets val av ordet ”ger”. De presenterar detta som ett faktum, ingenting de betvivlar. De poängterar dessutom att det handlar om det ”egna kristna kulturarvet”. Genom att betona ”det egna” påpekar partiet att det är en del av det finska kulturarvet. De antyder också att alla finländare har ett kulturarv, även fast individen inte själv insett detta. Detta ”kulturarv” ska dessutom respekteras, någon förklaring på hur eller vad respekt för det egna kulturarvet innebär ger de aldrig.

Partiet hävdar kortfattat här att respekt för det egna kulturarvet bidrar till ökad respekt inför andra kulturer. Partiet kunde på basis av det hävda att för att få förståelse och insikt i andra kulturer behövs först insikt och förståelse för den egna. Denna tanke kunde förklara det tidigare citatet, vilket förekom i samband med diskussion om bildning och kan därför också tolkas som förespråkande av en religionsundervisning baserad på elevens religionssamfund. Respekt för det kristna kulturarvet kunde påstås

ingå i en sund fosterlandskärlek, med tanke på sättet dessa diskuteras tillsammans här. Intressant är dock att partiet betonar en ”sund fosterlandskärlek”, de verkar antyda att denna kärlek kan urarta.

En avslutande iakttagelse vad gäller kultur baseras på Kristdemokraternas (2017) uttalande på sidan sju. De skriver:

I ett mångkulturellt samhälle bör samarbetet byggas konstruktivt och med väl integrering som beaktar den kulturella balansen. Invandrare måste behandlas med respekt. Vi kan hjälpa dem i vardagen och på så sätt underlätta deras integrering. Man bör också öppet kunna diskutera olika kulturers negativa aspekter. Vår lagstiftning gäller lika för alla. Vi uppskattar vårt lands tvåspråkighet och dess kulturella bakgrund.

Partiet uttrycker här att ett uppbyggande samarbete ska råda i ett ”mångkulturellt samhälle”. Detta då konstruktivt betyder uppbyggande. De hävdar också en ”kulturell balans” existera och denna ska också beaktas. Partiet presenterar ett vi och dem, detta då invandrare sägs vara ett ”dem” vilka ”vi” kan hjälpa. Hjälpen ges inte samma prioritet, då partiet uttrycker att ”vi kan hjälpa”, men vi bör inte. Man ska också kunna diskutera ”kulturers negativa aspekter” enligt partiet. Den tolkningen görs på basis av att de inleder meningen med ”Man bör...”. Lagstiftningen hävdas redan vara lika för alla då partiet uttrycker att denna ”gäller”, den uttrycks alltså redan vara verksam. De påpekar ”Finlands kulturella bakgrund” vara viktig för dem och hävdar sig redan visa uppskattning för denna. Dessutom erkänner partiet att det finns ”negativa aspekter av kulturer”. Detta då inga ord likt ”kulturers eventuella negativa aspekter” används, utan faktumet konstateras.

I en balans måste fler än en komponent finnas. I detta sammanhang kunde balansen förstås vara den bestående, kristna kulturen, och en ny kultur. På basis av dessa uttalanden kan partiet hävdas ha en positiv inställning till ett multikulturellt samhälle. Den positiva synen baseras på de ord partiet här valt att använda sig av. Samarbetet ska enligt dem byggas konstruktivt, vilket betyder uppbyggande och har en positiv klang. Dessutom påpekar partiet att de, som tar de nya kulturerna med sig, bör respekteras och bör integreras i samhället. Lagstiftningen påpekas vara lika för alla. Det visar på att partiet inte anser den rådande kulturen vara överlägsen utan inneha samma rättigheter och skyldigheter som de nya. Partiet tar dock på tals ”kulturers

negativa aspekter” precis efter att invandrare nämnts. Detta gör att invandring associeras med ”kulturers negativa aspekter” och ger något av en uppfattning om att de negativa aspekterna av kultur framför allt, enligt partiet, kopplas ihop med nya kulturer.

Kristdemokraternas betoning på de finländska traditionerna liknar Sannfinländarnas diskussion om den finska kulturen. Liknande tankar som Samlingspartiet har partiet också då båda partierna beskriver kultur vara berikande och ge upphov till olika typer av framgång. Likt Socialdemokraterna, som uppmanar till uppskattning av olika kulturer, diskuterar också Kristdemokraterna kultur då de tar på tals den kulturella balansen.

Kristdemokraterna – ett politiskt parti

En avslutande, men viktig, iakttagelse hittas på sidan sju där Kristdemokraterna (2017) skriver:

Som ett politiskt parti tar vi inte ställning till kristna trossamfunds eller andra religiösa samfunds lärofrågor. Vi uppskattar att de kristna kyrkorna och trossamfunden aktivt deltar i den etiska samhällsdiskussionen, samt uppmuntrar till en dialog mellan dem och de politiska aktörerna.

Partiet uttrycker att de inte tar ställning i lärofrågor. De skriver inte att de försöker att inte göra det, utan att de inte gör det. De betonar dock att de som politiskt parti inte tar ställning, vilket kunde tänkas antyda att de i andra roller, exempelvis som medlemmar av samfund, nog får ta ställning i lärofrågor. De påpekar sig också uppskatta att kristna kyrkor och trossamfund deltar i den etiska samhällsdiskussionen, men nämner inga andra religioner utan enbart kristendomen. De skriver också om den ”etiska samhällsdiskussionen”. Kyrkor och samfund uppskattas delta i den etiska, men inte andra samhällsdiskussioner. De drar en skiljelinje mellan kyrkor, samfund och politiska aktörer genom att skriva ”mellan dem och de politiska aktörerna”. Det är i deras intresse, med tanke på deras redogörelse som politiskt parti.

Partiet anser det vara viktigt att betona deras politiska karaktär. De är ett politiskt parti och inte en religiös grupp. Ändå förekommer mycket typiskt kristna

uttryck med jämna mellanrum i programmet, exempelvis ”vår nästa”. Genom att använda sådana uttryck gör partiet en koppling mellan sig och en specifik religion. Att partiet endast en gång på tolv sidor påpekar sin status som politiskt parti kanske därför, i viss omfattning, är lite för lite för att tydliggöra sin status som just det, ett politiskt parti. De uttalar sig inte här i direkta trosfrågor eller lärofrågor, men visar däremot tydligt vilken religion de anser sig sympatisera mest med. Dock har partiet redogjort för sina rötter i Kristendomen. På basis av det är det kanske inte speciellt överraskande att ett mycket typiskt kristet uttryck också används i partiets principprogram.

5. Sammanfattning och diskussion

Religion och politik påverkar vår vardag, ibland på olika sätt, ibland olika mycket och ibland i relation till varandra. Därför valde jag att analysera denna relation i finländsk kontext genom att granska fem politiska partiers principprogram. Syftet för avhandlingen var tredelat. Att undersöka huruvida partierna nämner religion, huruvida andra religionsassocierade termer och uttryck nämns och avslutningsvis hur religion i så fall diskuteras. De partier som uttryckligen diskuterar religion har analyserats mer utförligt. Valet av principprogram som material baserades på att partierna där deklarerar de värderingar de anser vara viktiga. Valet av partier baserades på partiets storlek, inflytande och plats på den politiska kartan i Finland. En sådan här analys är, likt tidigare beskrivet, ytterst relevant eftersom det är genom partierna medborgarnas åsikter kanaliseras i en representativ demokrati. Politikerna är folkets representanter i beslutsfattandet.

Metoden som använts är diskursanalys och metateorin som metoden utgår från är socialkonstruktionismen. Analysen har delats in i tre nivåer, helt enligt teorin. På den första nivån, som kallas för beskrivning, har textens huvudsakliga diskurser identifierats. Därför har de ofta förekommande orden i partiernas principprogram diskuterats. På den andra nivån, som kallas för tolkning, har texten setts i sitt sammanhang och jag har analyserat hur partierna talar till läsaren i sina principprogram. På den tredje nivån, som kallas för förklaring, har jag motiverat analysen jag har gjort. Analysen delades in i två undergrupper och de partier som inte nämner religion analyserades först. Trots att religion inte nämns i tre av fem partiers principprogram har jag ändå kunnat ta fasta på flera ämnen som kan associeras till religion, och därför också kunnat analysera de partier som inte uttryckligen nämner religion.

Socialdemokraterna tillhör gruppen partier som inte uttryckligen diskuterar religion. De mest återkommande orden i programmet är jämlik och frihet, som kunde visa att de anser alla ha samma värde oberoende av trostillhörighet och inneha friheten att utöva religion. Förklaringen till detta kunde tänkas vara socialdemokratins rötter i socialismen. Partiet drar en tydlig koppling mellan sig själva och en specifik religion då de förklarar sin världsåskådning baseras på, bland annat, kristen etik. De förklarar

också ”upplysningens progressiva idéer” utgöra en komponent i deras världsåskådning vilket kunde antyda att de anser religion vara något privat och inte en del av den offentliga sfären. Varför nämner då Socialdemokraterna inte religion? En förklaring kunde vara till följd av dess rötter i Karl Marx tankar. Marx hade en negativ syn på religion och förklarade bland annat denna vara en illusion (Maguire, 1972, s. 409). Marx tankar kan ha influerat partiets och förklara varför de inte anser religion vara nödvändigt att nämna. Samtidigt poängteras att de värnar om jämlikhet och därför ändå, mellan raderna, poängterar allas rätt till val av trostillhörighet.

Sannfinländarna nämner inte heller religion uttryckligen och i principprogrammet är ”finländare” och ”finländskhet” de mest återkommande orden. Förklaringen till detta kunde vara partiets beskrivning av sig själva som patriotiskt. Denna beskrivning och diskussionen om kultur kunde visa på en skeptisk inställning gentemot andra religioner än kristendomen. Partiet beskriver sig vara ett ”kristosocialistiskt” parti och gör då en konkret koppling mellan sig själv och kristendomen vilket ytterligare bekräftar detta resonemang. Partiet betonar dock yttrandefrihet, självbestämmanderätt och rätt till gemenskap som viktigt vilket kunde visa att de anser alla ha rätt att uttrycka, välja och vara en del av valfri religion. Varför nämner då Sannfinländarna kristosocialism men inte religion? Sannfinländarna ogillar invandring och arbetar hårt för att begränsa denna. Invandrare tar, i vissa fall, med sig nya influenser i form av exempelvis nya religioner. Genom att poängtera sig vara ett kristosocialistiskt parti kanske de önskar betona att de godkänner kristendom men inte andra religioner och på så sätt uttrycker en fientlig inställning till andra tankesätt.

Samlingspartiet är det tredje partiet som inte nämner religion uttryckligen. Bildning är det mest återkommande ordet i programmet och förklaras innebära bland annat förståelse för kultur. Med tanke på religionens och kulturens relation kunde partiet därför syfta på bildning som ett sätt för också olika religioner att leva i samråd med varandra. Bildning har sedan partiets början varit en viktig fråga för partiet, och därför faller det också relativt naturligt att partiet i sitt principprogram diskuterar detta ofta. Kultur och frihet är två andra ofta förekommande ord. Kulturen påpekas vara föränderlig vilket kunde visa på att partiet erkänner att nya aspekter kan komma att influera den redan rådande kulturen. I samband med diskussion kring frihet nämner partiet att denna sträcker sig till frågor om åskådning. Eftersom religion utgör en typ av åskådning tolkade jag partiet som påpekande av att frihet innebär rätt till val av

religiös inriktning. Frihet som ett återkommande begrepp bottnar i sin tur antagligen i partiets neoliberala ideologi.

Vänsterförbundet är ett av två partier som nämner religion uttryckligen. De mest förekommande orden i programmet är jämlikhet, frihet och demokrati. Då jämlikhet betonas av partiet kunde de tolkas anse alla vara lika mycket värda oberoende av trostillhörighet. Vänsterförbundets rötter i kommunismen kunde förklara varför jämlikhet är ett av de mest förekommande orden. Kommunismen förespråkar ett gemensamt ägande där alla resurser i samhället fördelas jämlikt mellan alla människor (Britannica, 2019). Partiet skriver uttryckligen att de förhåller sig neutralt till religioner, att religionstillhörighet tillhör medborgarens ensak och att alla medborgare bör ha samma rättigheter oberoende av religionstillhörighet. Staten ska enligt dem inte ha något speciellt förhållande till någon religion. Partiet förklarar också att alla ska ha rätt till ett andligt berikande liv. Uttrycket kunde ytterligare bekräfta partiets neutrala inställning till religion. Den redan tidigare nämnda kommunismen kunde förklara partiets neutrala hållning till religion. Kommunism ser negativt på religion och har försökt förrinta religion på vissa platser, exempelvis i Kina (Zuo, 1991, s. 101). Vänsterförbundet har inte tagit med sig den negativa synen på religion men däremot, liksom de beskrivit, blivit neutrala inför denna. Kommunismens negativa syn på religion kunde också förklara varför Vänsterförbundet väljer att i sitt principprogram nämna religion. De vill att läsaren ska veta att de förhåller sig neutralt till denna. Ifall detta inte skulle skrivas kanske läsare skulle anta att partiet har en negativ syn på religion med tanke på dess ursprung i kommunismen.

Kristdemokraterna nämner liksom Vänsterförbundet uttryckligen religion. De mest förekommande orden är kultur och frihet. Partier uttrycker bland annat att politisk eller religiös korrekthet inte får leda till att de finländska traditionerna utplånas och att de anser det viktigt att gemensamma värderingar förs vidare till kommande generationer. Detta ger intrycket av att partiet anser denna korrekthet utgöra ett potentiellt hot för traditioner. Partiet förklarar också en kulturell balans existera. I samband med diskussionen kring denna balans presenterar partiet ett ”vi” och ”dem”, där invandrare enligt dem klassificeras i ”dem”. Dock måste fler än en komponent existera i en balans vilket jag tolkat som att partiet initialt erkänner flera kulturer existera och att det i motpol till den bestående kristna kulturen finns en annan kultur. Vad gäller frihet betonas framför allt den positiva religionsfriheten. Jag tolkade detta som att partiet anser sig befinna sig i försvarsposition, då de behöver försvara rätten

till religion. Frihet som högt värderad av Kristdemokraterna bottnar i partiets historia. Partiet förklarar själva dess ursprung bottna i 1800-talets Tyskland då yttrandefrihet började försvaras (Kristdemokraterna, 2017, s. 2). Religion är en av partiets hjärtefrågor och därför är det inte förvånande att partiet nämner religion och värdesätter den positiva religionsfriheten. Bara i sitt namn betonar partiet att det anser sig vara kristna. Att religion därför nämns och rätten till religion förespråkas förvånar inte.

Likt redan många gånger konstaterat är det endast två av fem partier som i denna analys nämner religion i sina principprogram. Alla partier diskuterar dock områden vilka kan associeras till religion. Jag själv finner detta intressant med tanke på att Finland har en folkkyrka, ett relativt högt medlemsantal i majoritetsreligionen och en utbredd kulturell kristendom. Samtidigt visar detta också att religionens roll i och påverkan på politiken i Finland har minskats och kanske heller inte längre anses vara lika relevant. Samtidigt kan det partierna skriver på olika sätt associeras till religion, vilket talar emot antagandet att religionens relevans skulle ha minskats. Alla partier skriver däremot om frihet och kultur. Det visar snarare att dessa två värderas högre i politiken idag och anses av, i varje fall alla partier i denna analys, vara viktiga komponenter i en stat. Partierna lägger olika mycket vikt på olika begrepp vilket kan förklaras med vilka traditionella väljare partiet har. De traditionella väljarna kanske förväntar sig att partiet betonar partiets klassiska och bestående värderingar. Samlingspartiets betoning på bildning utgör ett exempel på detta. Dess traditionella väljare förväntar sig eventuellt att partiet fortsättningsvis betonar bildningen. Avslutningsvis kan konstateras att studier i explicit religion och politik i Finland är få till antalet och därför finns här också möjlighet till vidare forskning och mer ingående förklaringar. Exempelvis kunde alla eller några av de finländska partierna som inte inkluderades i denna analys analyseras. En annan möjlighet är att något annat politiskt dokument analyseras, exempelvis valprogram, eller att fokus läggs på något annat begrepp.

Käll- och litteraturförteckning

Abdulla Miriam Rawan. 2018. *Culture, Religion and Freedom of Religion or Belief*. The Review of Faith & International Affairs 16:4. Taylor and Francis. <https://doi.org/10.1080/15570274.2018.1535033> (Hämtad: 21.2.2022)

Anckar Carsten, Bengtsson Åsa, Denk Thomas, Karvonen Lauri. 2013. *Komparativ politik: Institutioner och beteende*. Studentlitteratur.

Andersson Sara. 2010. "En tid som andades förändring". Högskolan i Halmstad. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:530634/FULLTEXT01.pdf>

Astor Avi, Mayrl Damon. 2020. *Culturalized Religion: A Synthetic Review and Agenda for Research*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jssr.12661>

Beckman Ludvig. 2009. *Demokratipolitikens metoder – Insatser för ett ökat valdeltagande – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Uppsala Universitet.

Beyer, Jaco. 2017. *Religion and culture: Revisiting a close relative*. HTS Theologiese Studies/Theological Studies 73 (1). <http://www.scielo.org.za/pdf/hts/v73n1/10.pdf>

Björkqvist, Annina. 2019. "Välfärdsstaten – en teoretisk diskussion om dess uppkomst, utveckling och framtid". Åbo Akademi. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/168862/bjorkqvist_annina.pdf;jsessionid=BE58E461D4784A83E82F0CFDFEA248E2?sequence=2 (Hämtad: 1.4.2022)

Britannica. *Communism*. 2019. <https://www.britannica.com/topic/communism> (Hämtad: 25.5.2022)

Britannica. *Socialism*. 2021. <https://www.britannica.com/topic/socialism> (Hämtad: 22.2.2022)

Britannica. 2022. *Patriotism*. <https://www.britannica.com/topic/patriotism-sociology> (Hämtad: 31.3.2022)

Bruce, Steve. 2003. *Politics and Religion*. Cambridge: Polity Press.

Burr, Vivien. 1995. *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.

Carlqvist, Maryam El Gouche. 2012. "Andlighet – en fenomenologisk studie av fenomenet andlighet och dess betydelse för meningsskapande i livsvärlden". Stockholms universitet. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:552176/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad: 31.3.2022)

Crockett, Clayton. 2011. *Hegel & the infinite - Religion, politics and dialectics*. New York: Columbia university press.

Diskrimineringsombudsmannen. 2021. "Religion eller annan trosuppfattning". <https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder/religion-eller-annan-trosuppfattning-som-diskrimineringsgrund#h-Definitionavreligionellerannantrosuppfattning> (Hämtad: 25.2.2022)

Eduskunta.fi.2021. *Så funkar riksdagen*. <https://www.eduskunta.fi/SV/naineduskuntatoimii/Sidor/default.aspx> (Hämtad: 22.10.2021)

Encyclopedia of Britannica. 2020. *Political System*. <https://www.britannica.com/topic/political-system> (Hämtad: 22.10.2021)

Engler Steven, Strausberg Mikael. 2011. *The Routledge Handbook of research methods in the study of religion*. Routledge.

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. 2021. *Statistik om kyrkan*. <https://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik> (Hämtad: 5.1.2022)

Evangelisk-Lutherska kyrkan i Finland. ”Statskyrka och folkkyrka”.
<https://evl.fi/fakta-om-kyrkan/kyrkan-och-samhallet/statskyrka-och-folkkyrka>
(Hämtad: 23.2.2022)

Fox, Jonathan. 2013. *An Introduction to Religion and Politics - Theory and Practise*.
London: Routledge.

Fox, Jonathan. 2018. *An Introduction to Religion and Politics – Theory and Practise*.
2 Upplagan. London: Routledge.

Geels, Antoon & Wikström, Owe. 2017. *Den religiösa människan*. 4 Upplagan.
Stockholm: Bokförlaget Natur & Kultur.

Helsingfors kyrkliga samfällighet. 2022. ”Med 322 000 medlemmar är kyrkan ett av
de största samfundet i Helsingfors”.
<https://www.helsinginseurakunnat.fi/sv/uutiset/med322000medlemmararkyrkanettavdestorstasamfundetihelsingfors> (Hämtad: 23.2.2022)

Hinnells, John. 2005. *The Routledge Companion to the Study of Religion*. New York:
Routledge.

Hinnells, John. 2010. *The Rutledge companion to the study of religion*. New York:
Routledge.

Hjelm, Titus. 2013. ”National piety: Religious equality, freedom of religion and
national identity in finnish political discourse”. London: Routledge.

Hjelm, Titus. 2019. ”One Volk, One church? A Critique of the ”folk church”
ideology in Finland”. *Journal of Church and State*. Vol. 0 (0).

Illman, Ketola, Latvio, Sohlberg. *De många religionernas och åskådningarnas
Finland*. 2017. Kuopio: Kyrkans forskningscentralers webbpublikationer.

Jorgensen Marianne, Philips Louise J. 2002. *Discourse analysis as Theory and Method*. SAGE publications Inc.

Joppke Christian. 2018. *Culturalizing religion in Western Europe: Patterns and Puzzles*.

https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0037768618767962?casa_token=eXQrHZgWw68AAAAA:_62I_aSq1qkqzWGHcLbBRKW5KDVLwF5fxlFU54ut8Ur4zK8NdqRKCJNNbQipAIz2NinEhk502WI

Julin, Henrik. 2018. *Splittrade uppfattningar om gemensam åskådningsundervisning – En diskursanalys av argumentationen för och emot gemensam undervisning i religion och livsåskådningskunskap i Kyrksläotts kommun*. Diss., Åbo Akademi.

https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/165127/julin_henrik.pdf;jsessionid=24BDA8F7F332D98D98D22ED151DF09A0?sequence=2

Justitieministeriet. 2020. *Registrerade partier*. Tillgänglig:
<https://vaalit.fi/sv/registrerade-partier> (Hämtad: 27.9.2021)

Jääskeläinen, Arto. 2020. *Valsystemet i Finland – Översikt*. Justitieministeriet.

Karvonen, Lauri. *Parties, Governments and Voters in Finland: Politics under fundamental societal transformation*. 2014. ECPR Press.

Kdpuolue.fi. 2017. *Principprogram*.

https://www.kdpuolue.fi/kd/files/2018/03/Principprogram-KD_12s_SVENSKA.pdf.
(Hämtad: 7.1.2022)

Kirkontilastot.fi. 2021. <https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=212>. (Hämtad: 19.9.2022)

Kokoomus.fi. 2020. *Värderingar och principprogram*. <https://www.kokoomus.fi/om-oss/varderingar-och-principprogram/?lang=sv>. (Hämtad: 7.2.2022)

Kong, Kenneth. 2014. "Professional discourse". United Kingdom: Cambridge University Press.

Kristdemokraterna. 2022. *Politik*. <https://www.kd.fi/sv/politik/> (Hämtad: 28.2.2022)

Kääriäinen Kimmo, Niemelä Kati, Ketola Kimmo. 2005. *Religion in Finland: decline, change and transforming of Finnish religiosity*. Tampere: Church Research Institute 2005.

Larsen, Holger. 2011. *Musikvetenskapliga texter*. Stockholms universitet. <http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:532755/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad: 31.3.2022)

Lindberg, Jonas. 2011. *The relationship between religion and politics, as reflected in party platform in Denmark, Finland, Norway and Sweden 1988–2008*. Uppsala universitet. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:442223/FULLTEXT02.pdf>

Lindholm, Jakob. 2016. *Den negativa religionsfriheten - Med fokus på skolavslutningen*. Juridiska fakulteten: Lunds universitet. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=8874623&fileOid=8882220>

Maguire, John. 1972. "Marx on the Religious Illusion". *New Blackfriars*. Vol. 53 (628) s. 408–415.

Mark, Fredrik. 2021. "Meningsskiljaktigheter om upplysningen inom modern ateism – En kvalitativ komparativ analys av John Gray och Christopher Hitchens". Höskolan Dalarna. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1524892/FULLTEXT01.pdf>

Markkola, Pirjo. 2021. "Den problematiska lutheranismen i nordisk välfärdshistoria". Stockholm. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/135660/Markkola_KVHAA_rsbok_2021.pdf?sequence=1 (Hämtad: 1.4.2022)

Marsden, John. 2010. The political theology of Johannes Baptist Metz. *The Heythrop Journal* Volym 53 (3). S. 440–452.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2265.2010.00623.x> (Hämtad: 5.1.2022)

Martinson Oscar, F. H. Buttel, E. A. Wilkening. 1982. ”Religion and Community-Oriented Attitudes”. *Journal for the Scientific Study of Religion*, vol. 21, no. 1.

<https://doi.org/10.2307/1385569>

Mises, Ludwig von. 1951. *Socialism: an economic and sociological analysis*.

London.

Moberg, Marcus. 2022. *Religion, discourse and society: Towards a discursive sociology of religion*. Routledge: New York.

Nationalencyklopedin. 2021. *Demokrati*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/demokrati> (Hämtad: 22.10.2021)

Nationalencyklopedin. *Socialdemokrati*. 2022.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/socialdemokrati> (Hämtad: 22.2.2022)

Nationalencyklopedin. *Socialism*. 2022.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/socialism> (Hämtad: 22.2.2022)

Oxfordreference. 2021. *Multiparty system*.

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110810105437499> (Hämtad: 24.11.2021)

Redaktionen på studienet.se. *Politiska ideologier / Kompendium*. 2016.

<https://www.studienet.se/samhaellskunskap/sammanfattning/politiska-ideologier/i> (Hämtad: 25.5.2022)

Perussuomalaiset.fi. 2018. *Arvomaailmamme – Our values*.

<https://www.perussuomalaiset.fi/tietoa-meista/arvomaailmamme/>. (Hämtad: 7.1.2022)

Pew Research Center. 2020. *In past elections, U.S. trailed most developed countries in voter turnout*. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/11/03/in-past-elections-u-s-trailed-most-developed-countries-in-voter-turnout/>. (Hämtad: 4.1.2022)

Pohtiva. 2021. *Lisätietoja*. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/lisatietoja>. (Hämtad: 3.1.2022)

Rojas, Giovanni. 2001. ”Rätten att inte diskrimineras i arbetslivet på grund av religion eller övertygelse”. Lunds universitet.

Simon Springer, Kean Birch, Julie MacLeavy. 2016. *The Handbook of Neoliberalism*. Routledge international handbooks.

Skogerbo, Ihlen, Kristensen, Nord. 2020. *Power, Communication and Politics in the Nordic Countries*. Göteborg: NORDICOM.

Smith, Nicola. ”Neoliberalism”. *Encyclopedia of Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/neoliberalism> (Hämtad: 24.2.2022)

Socialdemokraterna. 2020. *Principdeklaration – Tillsammans mot en hållbar värld*. https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/1450?start_year=1880&end_year=2021&type2=yteisohjelma&type1=vaaliohjelma&type5=tavoiteohjelma&party1=PARLIAMENTARY&party=SDP&party=KOK&party=PS&party=KESK&party=VIHR&party=VAS&party=SFP&party=KD&party=LIIK&party=VKK&party2=OTHER_REGISTERED&party=LPVV&party=PIR&party=EOP&party=KP&party=FP&party=IP&party=SIN&party=SKE&party=STL&party=AP&party=SKP&party=KRI&language1=FI&language2=SV&stext=socialdemokraterna&sortable-table_length=10 (Hämtad: 5.1.2022)

SO-rummet. 2022. ”Arbetarrörelsen”. <https://www.so-rummet.se/kategorier/arbetarrörelsen> (Hämtad: 25.2.2022)

Statistikcentralen. 2022. *Förhandsuppgifter om befolkningen*. <https://stat.fi/sv/statistik/vamuu>. (Hämtad: 19.9.2022)

Statistikcentralen. 2019. *Riksdagsvalet 2019, resultatet av kontrollräkningen*. https://www.stat.fi/til/evaa/2019/evaa_2019_2019-04-24_tie_001_sv.html. (Hämtad: 4.1.2022)

Suomen ortodoxinen kirkko. 2022. *Ortodoxinen kirkko Suomessa*. <https://ort.fi/tutustu-ortodoksiseen-kirkkoon/ortodoksinen-kirkko-suomessa>. (Hämtad: 5.1.2022)

Svenska Yle. 2019. *Partier*. <https://vaalit.yle.fi/ev2019/sv/parties> (Hämtad: 7.1.2022)

Svenska Yle. 2021. *Yles partimätning: SFP mest framåt och Samlingspartiet håller ställningarna i täten*. <https://svenska.yle.fi/a/7-10008324> (Hämtad: 7.1.2022)

Svenska Yle. 2022. *Yles partimätning visar att SDP:s väljare stannar kvar efter Sanna Marins festande – Samlingspartiet leder ändå ohotat*. <https://svenska.yle.fi/a/7-10020424> (Hämtad: 26.9.2022)

University of Helsinki. 2022. *Religion, Politics and Legitimation*. <https://www2.helsinki.fi/en/researchgroups/religion-politics-and-legitimation> (Hämtad: 29.9.2022)

University of Helsinki. 2021. *The Finnish Municipal Elections 2021: A Religion Scholar's View*. <https://www2.helsinki.fi/en/news/society-economy/the-finnish-municipal-elections-2021-a-religion-scholars-view> (Hämtad: 29.9.2022)

Uskonnot.fi. 2019. *Raportit*. <https://uskonnot.fi/raportit/> (Hämtad: 5.5.2022)

Utbildningsstyrelsen. 2022. *Lärokurserna i religion*.

<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/larokurserna-i-religion> (Hämtad: 28.11.2022)

Vasemmisto.fi. 2022. *Teman och värderingar*. <https://vasemmisto.fi/teman-och-varderingar/principprogram/>. (Hämtad: 7.1.2022)

Vasemmisto.fi. 2022. ”Vänsterförbundet”. <https://vasemmisto.fi/startsidan/> (Hämtad: 25.2.2022)

Vasemmisto.fi. 2022. *Målprogrammet 2020–2023*.

<https://vasemmisto.fi/malprogrammet-2020-2023/> (Hämtad: 12.5.2022)

Zuo, Jiping. 1991. ”Political Religion: The Case of the Cultural Revolution in China”. *Sociological Analysis* Vol. 52 (1): s. 99–110.